

Yhteiskuntavastuu elintarvikeketjussa

Selvitys vastuullisista toimintatavoista
ja käytännöistä kotimaisessa elintarvikeketjussa

Elintarviketeollisuusliitto ry

Sisältö

Esipuhe	5
Käsitteet ja lyhenteet	6
Johdanto	7
Yleistä yhteiskuntavastuusta	7
Laatustrategia ja yhteiskuntavastuu	8
Yhteiskuntavastuu ja elintarvikeketju	10
Tuotantopanosteollisuus	10
Alkutuotanto	10
Elintarviketeollisuus	10
Kauppa	11
Elintarvikeketju ja taloudellinen vastuu	12
Mitä on taloudellinen vastuu?	12
Taloudellisen vastuun näkökohtia ja tunnuslukuja	12
Taloudellisen vastuun erityispiirteet alkutuotannossa	13
Elintarvikeketju ja ympäristövastuu	15
Mitä on ympäristövastuu?	15
<i>Tuotantopanosteollisuus</i>	15
<i>Alkutuotanto</i>	16
<i>Elintarviketeollisuus ja kauppa</i>	17
Ympäristövastuun näkökohtia ja tunnuslukuja	18
Elintarvikeketju ja sosiaalinen vastuu	20
Mitä on sosiaalinen vastuu?	20
Sosiaalisen vastuun näkökohtia ja tunnuslukuja	20
<i>Henkilöstö</i>	20
<i>Sidosryhmäyhteistyö ja -vuorovaikutus</i>	22
<i>Elintarviketurvallisuus ja tuotevastuu</i>	24
<i>Ihmisoikeudet ja tasa-arvokysymykset</i>	25
Sosiaalisen vastuun erityispiirteet alkutuotannossa	26
Yhteiskuntavastuun esimerkkejä ja erityisteemoja	27
Esimerkkejä ketjun eri osista	27
<i>Tuotantopanosteollisuuden erityisteemoja ja esimerkkejä</i>	27
<i>Alkutuotannon erityisteemoja ja esimerkkejä</i>	28
<i>Elintarviketeollisuuden erityisteemoja ja esimerkkejä</i>	29
<i>Kauppan erityisteemoja ja esimerkkejä</i>	31
Ketjulle yhteisiä teemoja	32
<i>Maataloustuotannon jatkuvuus ja maaseudun elinvoimaisuus</i>	32
<i>Ketjun yhteiskuntavastuu ja kuluttajat</i>	33
<i>Ympäristö- ja yhteiskuntavastuun raportointi elintarvikeketjussa</i>	34
Johtopäätökset	35
Yhteiskuntavastuu elintarvikeketjussa – yhteenveto	35
Tulevaisuuden haasteita ja suosituksia jatkotoimenpiteiksi	36
<i>Ympäristövastuun raportointimallin jatkokehittäminen</i>	36
<i>Laatustrategian rooli elintarvikeketjun yhteiskuntavastuussa</i>	37
Lopuksi	38
Lähteet	39
Liite 1.	
Yhteiskuntavastuuserelvitykseen osallistuneet	42

Kannen kuva: Leipätiedotus ry

Julkaisussa käytetylle paperille (Munken Lynx) on myönnetty pohjoismainen ympäristömerkintä eli Joutsenmerkki.

Esipuhe

■ Kuluttajien odotuksia vastaavien turvallisten ja laadukkaiden tuotteiden valmistaminen edellyttää koko elintarvikeketjulta vastuullisia toimintatapoja. Yhteiskuntavastuu toteutuukin monella tapaa ketjun toiminnassa jo nykyisellään. Kaikkia vastuullisia toimintatapoja ei kuitenkaan ehkä mielletä osaksi elintarvikeketjun yhteiskuntavastuuta. Jotta vastuullisia toimintatapoja voidaan kehittää edelleen, on olennaista tietää, miten yhteiskuntavastuu elintarvikeketjussa ymmärretään ja millaisia vastuullisia toimintatapoja ketjussa on käytössä.

Tämän selvityksen avulla halutaan lisätä elintarvikeketjun tietämystä vastuullisista toimintatavoista ketjun eri osissa ja näin parantaa valmiuksia osallistua keskusteluun koko ketjun yhteiskuntavastuullisesta toiminnasta. Tähän selvitykseen on koottu eräitä esimerkkejä elintarvikeketjun eri osissa sovellettavista vastuullisista käytännöistä, toimenpiteistä ja periaatteista. Ne osoittavat, miten ketjun toimijat edistävät elintarviketalouden yhteiskuntavastuuta omassa toiminnassaan. Mukana on esimerkkejä myös kotimaisen ketjun ulkopuolelta; mm. kahvin ja suklaan tuotannossa ulkomaiset raaka-aineet ovat välttämättömyys. Nämä esimerkit tuovat laajemman näkökulman elintarviketalouden yhteiskuntavastuun sisältöön. Selvityksessä keskitytään erityisesti elintarviketeollisuuden ja kaupan yhteiskuntavastuun näkö-

kohtiin, mutta aihetta käsitellään myös tuotantopainosteellisuuden, alkutuotannon sekä kuluttajien näkökulmasta.

Yhteiskuntavastuu elintarvikeketjussa -hanke toteutettiin perehtymällä sekä kirjalliseen aineistoon että haastattelemalla ketjun toimijoita. Hankkeessa tarkasteltiin käytössä olevia elintarviketalouden yhteiskuntavastuuta edistäviä ohjelmia ja käytäntöjä, kuten erilaiset raportointi- ja johtamiskäytännöt, vapaaehtoiset ohjelmat ja sitoumukset sekä erityiset, tuotantosuunnittain määritetyt toimenpideohjelmat. Työssä tutustuttiin myös kansainväliseen aihetta käsittelevään aineistoon.

Yhteiskuntavastuun nykytilan kartoituksen lisäksi hankkeessa pohdittiin tarvetta ja mahdollisuuksia laajentaa aiemmin koottua elintarviketalouden ympäristövastuun raportointimallia kohti yhteiskuntavastuun raportointimallia täydentämällä sitä sosiaalisen ja taloudellisen vastuun tunnusluvuilla.

Selvityksen kokoamisesta vastasi Elintarviketeollisuusliitossa mmyo Anna Vainikainen. Selvitystyötä rahoitettiin maa- ja metsätalousministeriön laatustrategiavaroista.

Helsingissä syyskuussa 2005

Elintarviketeollisuusliitto ry

Käsitteet ja lyhenteet

BS 8800

Brittiläinen työterveys- ja turvallisuusstandardi

BRC Food

Brittiläinen vähittäiskauppatietojen liiton (British Retail Consortium, BRC) kehittämä kansainvälinen elintarviketurvallisuusstandardi.

BSCI

Business Social Compliance Initiative on eurooppalaisten kauppatietojen perustama sosiaalisia auditointeja edistävä organisaatio.

CAOBISCO

Euroopan suklaa-, keksi- ja makeisvalmistajien järjestö

CIAA

Euroopan elintarvike- ja juomateollisuuden keskusliitto

CSR

Yritysten yhteiskuntavastuu (Corporate Social Responsibility). Rinnakkaisia käsitteitä ovat mm. yritysvastuu, vastuullinen yritystoiminta ja hyvä yritys kansalaisuus.

EFMA

Euroopan Lannoiteteollisuusliitto (European Fertilizer Manufacturers Association)

ETL

Elintarviketeollisuusliitto ry

EUREP

Euro-Retailer Produce Working Group on eurooppalainen elintarvikekauppioiden muodostama aloite, jonka tavoitteena on parantaa mm. tuoretuotteiden laatua.

EurepGAP

EurepGAP-sertifikaatti on puolueettoman tahon myöntämä todistus Eurep:issä tuotannolle asetettujen vaatimusten täyttämistä.

FDF

Iso-Britannian elintarvike- ja juomateollisuuden liitto

FIBS

Finnish Business & Society on vastuullista liiketoimintaa edistävä yritysverkosto.

GAP

Hyvä maatalouskäytäntö (Good Agricultural Practice)

GRI

Global Reporting Initiative on kansainvälinen aloite, jonka tavoitteena on luoda yleisesti hyväksytty malli yhteiskuntavastuun raportoinnille.

HACCP

Hazard Analysis and Critical Control Points on elintarvikkeiden käsittelyyn liittyvien turvallisuusriskien kartoitus- ja hallintamenettely.

ICC

Kansainvälinen kauppakamari (International Chamber of Commerce)

ICP

International Coffee Partners on kansainvälinen paahtimoalan yritysten perustama aloite, jonka tavoitteena on edistää kestävä kehityksen mukaista kahvintuotantoa.

ISO 9001

Standardoitu kansainvälinen laatu järjestelmä

ISO 14 001

Standardoitu kansainvälinen ympäristöasioiden hallintajärjestelmä

MTK

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry

PTY

Päivittäistavarakauppayhdistys ry

PYR

Pakkausalan Ympäristörekisteri PYR Oy on pakkausalan tuottajayhteisöjen yhteinen toimielin.

Responsible Care

Responsible Care on kemianteollisuuden omaehtoinen kansainvälinen ympäristö-, terveys- ja turvallisuusohjelma.

SA 8000

Social Accountability 8000 on kansainvälinen sosiaalisen vastuun standardi, joka perustuu useisiin ihmisoikeuksia koskeviin julistuksiin ja sopimuksiin.

SAI Platform

Sustainable Agriculture Initiative Platform on kansainvälinen elintarviketeollisuuden aloite, jonka tavoitteena on kestävä maataloustuotannon edistäminen.

SEL

Suomen Elintarviketyöläisten Liitto ry

Sustainability Reporting Guidelines

GRI:n laatima kansainvälinen yhteiskuntavastuuraportoinnin ohjeistus

Johdanto

Yleistä yhteiskuntavastuusta

Yritystoiminnan merkitys on kasvanut uudella tavalla talouden globalisoitumisen myötä. Yritysten odotetaan mittaavan entistä kattavammin toimintansa yhteiskunnallisia vaikutuksia sekä kertovan niistä avoimesti sidosryhmilleen. Ympäristöasiat ja sosiaalinen laatu ovat nousemassa keskeisiksi kilpailutekijöiksi useilla toimialoilla. Myös koko arvoketjun hallinta sekä vastuullisuus toimitusketjun kaikissa osissa herättävät keskustelua.

Yhteiskuntavastuulla (*Corporate Social Responsibility, CSR*) tarkoitetaan yritysten vastuuta toimintansa

sa vaikutuksista ympäröivään yhteiskuntaan ja luonnonympäristöön. Yhteiskuntavastuu koostuu kolmesta kestävästä kehityksen mukaisesta aihealueesta – taloudellisesta, sosiaalisesta ja ympäristövastuusta. Se kuvaa niitä velvoitteita, joita yrityksellä on taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristövastuun alueella sidosryhmilleen ja koko yhteiskunnalle. Yhteiskuntavastuu-käsitteen ohella yritystoiminnan vastuullisuutta kuvaavia termejä ovat myös mm. *yritysvastuu, hyvä yrityskansalaisuus, vastuullinen yritystoiminta ja kestävä kehityksen mukainen yritystoiminta*. Käsitteitä käytetään rinnan tässä selvityksessä.

Yhteiskuntavastuun ulottuvuudet

Taloudelliseen vastuuseen kuuluu mm. kannattavuus ja kilpailukyky, tehokkuus, omistajien tuotto-odotuksiin vastaaminen sekä yhteiskunnan taloudellisen hyvinvoinnin tuottaminen. Lisäksi se tarjoaa taloudelliset edellytykset sosiaaliselle ja ympäristövastuulle.

Sosiaaliseen vastuuseen kuuluu mm. henkilöstön hyvinvointi ja osaaminen, tuotevastuu ja kuluttajansuoja sekä ihmisöiden kunnioittaminen. Esimerkkejä sosiaalisesta vastuusta ovat myös hyvät toimintatavat ja yhteistyö yritysverkostossa ja lähiyhteisössä sekä yleishyödyllisten toimintojen tukeminen.

Ympäristövastuuseen kuuluu ympäristönsuojelu eri muodoissaan, kuten vesien, ilman ja maaperän suojelu sekä ilmastomuutoksen torjunta ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen. Myös tehokas ja säästävä luonnonvarojen käyttö sekä vastuu tuotteen elinkaaresta ja toiminnan arvoketjusta ovat osa ympäristövastuuta.

Yhteiskuntavastuun mukaan taloudellinen kannattavuus ja kasvu perustuvat eettisesti hyväksyttävään toimintaan. Näkökulma korostaa yritysten kaksoisroolia: ne ovat sekä liiketaloudellisia toimijoita että osa toimintaympäristöään, jonka hyvinvointiin ne vaikuttavat. Yritystä arvioidaan yhteiskunnallisten vaikutusten ja sidosryhmien odotusten näkökulmasta, ei ainoastaan tuloksen tai taloudellisen aseman kannalta.

Vastuullinen yritystoiminta tarkoittaa globaalia ja oikeudenmukaista taloudellisen hyvinvoinnin tuottamista niin, että yritys lisää myönteistä panosta yhteiskuntaan ja toisaalta vähentää haitallisia vaikutuksia ihmisiin ja ympäristöön. Yhteiskuntavastuu kuvaa myös sitä, miten yritykset ovat päivittäin vuorovaikutuksessa sidosryhmiensä, kuten asiakkaiden ja liikekumppaneiden, henkilöstön sekä paikallisyhteisön kanssa.

Yhteiskuntavastuun sisältö toteutuu yrityskohdaisesti. Siihen vaikuttavat mm. yrityksen toimiala, koko, kansainvälisyys sekä arvot ja periaatteet. Kansallinen lainsäädäntö, kansainväliset sopimukset ja säädökset sekä vapaaehtoiset ohjeistukset ja standardit muodostavat lähtökohdan vastuulliselle yritystoiminnalle. Myös mielipidevaikuttajina toimivien sidosryhmien odotukset sekä edelläkävijäyritysten esimerkit vaikuttavat yritysvastuun sisältöön.

Vastuullisuus on osa yrityksen jokapäiväistä toimintaa. Vastuullinen toiminta alkaa siitä, että yritys tiedostaa omaan liiketoimintaansa liittyvät riskit ja ottaa huomioon mahdollisuutensa lisätä omalla toiminnallaan yhteiskunnallista hyvinvointia. Vastuullisuustyön tulokset tuovat mukanaan myös uusia vaikuttamismahdollisuuksia. Yhteiskunnan muutoksia seuraavat ja ennakoivat edelläkävijäyritykset voivat tarjota asiantuntemustaan niin toimialansa, elinkeinoelämän kuin yhteiskunnan kehittämisessä.

Vastuullisen yritystoiminnan hyötyjä

- Vastuullisuus yrityksen kilpailukykytekijänä: suhteet asiakkaisiin, henkilökuntaan ja omistajiin
 - Vastuullisuus maineriskien hallinnassa: vaikutukset myynnin kehitykseen ja edelläkävijyytensä osana yrityskuvan parantamista
 - Vastuullisuus osana johtamista: ympäristö- ja sosiaalisen vastuun tulosten vaikutus taloudelliseen tulokseen
 - Vastuullisuus sidosryhmäsuhteissa: yritystoiminnan arviointi muilla kuin liiketaloudellisilla mittareilla
-

Laatustrategia ja yhteiskuntavastuu

Suomalainen elintarvikeketju on sitoutunut vastuullisen yritystoiminnan toteuttamiseen. Toiminnan vastuullisuus on nostettu kansallisessa laatustrategiasa elintarviketalouden laatutyötä ohjaavaksi arvoksi asiakastyytyväisyyden ja kannattavuuden ohella. Laatustrategian yhtenä päätavoitteena on vahvistaa elintarviketalouden yhteiskuntavastuullisia toimintatapoja. Elintarvikeketjun toiminnan lähtökohtana on pitkän aikavälin kannattavuus sekä kestävä kehityksen edistäminen ketjun toimijoille ominaiset taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristönäkökohdat huomioiden.

Käytännössä vastuullisuus ilmenee mm. elintarviketurvallisuuden rakentamisena, raaka-aineen alkuperän ja laadun varmistamisena sekä eettisten toimintaperiaatteiden noudattamisena läpi ketjun. Lähtökohtia elintarvikeketjun yhteiskuntavastuulle ovat taloudellinen kannattavuus ja toiminnan jatkuvuuden turvaaminen sekä asiakkaiden ja kuluttajien tyytyväisyyden lisääminen. Ympäristövastuun tavoitteena on mm. raaka-aine- ja materiaalihävikin vähentäminen sekä ympäristönsuojelun tason jatkuva parantaminen. Myös kotimaisen maataloustuotannon edistäminen ja kotimaisen raaka-aineen saannin varmistaminen ovat osa elintarvikeketjun yhteiskuntavastuuta.

Mikä on Laatu- ja Yhteiskuntavastuu?

Laatu- ja yhteiskuntavastuu on elintarvikeketjun toimijoiden muodostava kokonaisuus. Sen alkupäässä ovat tuotantopanosten valmistuksesta vastaavat tahot ja alkutuotanto. Teollisuus vastaa alkutuotannon tuottamien raaka-aineiden jatkojalostuksesta ja kauppa välittää valmiit elintarvikkeet kuluttajille. Laatu- ja yhteiskuntavastuun kuuluvat lisäksi ruokapalveluista vastaavat tahot sekä viranomaiset ja tutkimuslaitokset.

Tuotantoketjun alkupäässä on tärkeää, että tuotantopanokset ovat sertifioituja ja turvallisia ja että niitä käytetään oikein. Alkutuotannossa vastuullisia toimintatapoja määrittävät mm. tuotanto- ja laatusopimukset ja eläinten hyvinvointiin liittyvät näkökohdat.

Elintarviketeollisuudessa panostetaan henkilöstön osaamiseen ja hyvinvointiin, tuotantohygieniaan sekä ympäristökuormituksen vähentämiseen. Kaupassa vastuullisuutta kuvastavat suora kosketuspinta kuluttajiin sekä elintarvikkeiden laadun säilyttäminen. Luonnollisesti myös tuotteen loppukäyttäjällä, kuluttajalla, on merkittävä rooli elintarvikeketjussa. Kaupassa tekemiensä valintojen ohella kuluttaja vaikuttaa tuotteiden laatuun ja turvallisuuteen koto-

naan säilyttäessään, käsitellessään ja valmistaessaan ruokaa ohjeiden mukaisesti.

Elintarvikeketjun muutkin toimijat osallistuvat yhteiskuntavastuun toteuttamiseen. Kuljetukset ovat ketjun eri toimijoita yhdistävä tekijä. Niiden turvin taataan mm. teuraseläinten asianmukainen kuljetus ja katkeamaton kylmäketju maatilalta teollisuuteen ja edelleen kauppaan; toisaalta niillä on suuri merkitys ketjun ympäristökuormituksessa. Ruokapalvelut vastaavat ravitsemussuosituksen mukaisen ruoan tarjoamisesta päivittäisessä ruokailussa. Neuvonnan ja tiedotuksen keinoin jaetaan tietoa kuluttajille sekä koulutetaan mm. maataloustuottajia ympäristö- ja laatuasioissa.

Esimerkkejä yhteiskuntavastuun näkökohdista elintarvikeketjussa

Tuotantopanosteollisuus

- Alkutuotannossa käytettävien tuotantopanosten alkuperä, laatu ja turvallisuus: oikea koostumus ja käyttö sekä vaikutukset ympäristöön, ihmisiin ja lopputuotteisiin

Alkutuotanto

- Turvallisten ja eettisesti tuotettujen sekä laadukkaiden raaka-aineiden valmistaminen jatkojalostusta varten sekä maataloustuotteiden tarjoaminen suoraan kuluttajan käyttöön

Elintarviketeollisuus

- Elintarvikkeiden jalostusprosessin laatu ja elintarvikkeiden koostumus
- Kuluttajien tarpeita vastaavan monipuolisen tuotevalikoiman tuottaminen
- Ruokahuollon turvaaminen poikkeustilanteissa

Kauppa

- Laadun ja ominaisuuksien säilyttäminen loppukuluttajille asti
- Monipuolisen ja vastuullisen tuotevalikoiman hallinta

Kuluttaja

- Elintarvikkeiden valintapäätökset sekä oikeanlainen säilytys ja käyttö, ravitsemukselliset ja kansanterveydelliset näkökohdat ruokavalion koostamisessa
-

Yhteiskuntavastuu ja elintarvikeketju

Tuotantopanosteollisuus

Tuotantopanosteollisuus vastaa maatalouteen, eläintuotantoon ja kasvinviljelyyn sekä puutarhatuotantoon tarkoitettujen lannoitteiden ja rehujen valmistuksesta. Elintarvikeketjun alkupäässä toimiva teollisuudenala tuottaa lisäksi muita tuotantopanoksia, kuten siemeniä, säilöntäaineita sekä kasvinsuojeluaineita alkutuotannon tarpeisiin.

Tuotantopanosteollisuudella on vastuu tuotantopanosten laadusta ja alkuperästä sekä käyttöturvallisuudesta. Tavoitteena on varmistaa, että alkutuotannon tarpeisiin tuotetut tuotteet ja palvelut vastaavat elintarvikkeiden ja rehujen tuotannolle asetettuja vaatimuksia ja että ne ovat turvallisia ja sopivat käyttötarkoitukseensa koko elinkaarensa ajan.

Tuotantopanosten valmistajilla on oma osansa ja vastuunsa myös lopputuotteen laadun ja turvallisuuden varmistamisessa. Alkutuotannossa käytettyjen tuotantopanosten laatu heijastuu sellaisenaan käytettävien maataloustuotteiden ominaisuuksiin, kuten jäämiin. Teollisen elintarviketuotannon raaka-aineena käytettäville maataloustuotteille on puolestaan asetettu tietyt laatu- ja turvallisuusvaatimukset. Tuotantopanosten koostumus ja käyttötavat ovat olennaisia tekijöitä näihin vaatimuksiin vastattaessa.

Omasta tuotannosta aiheutuvan ympäristökuormituksen vähentämisen ohella tuotantopanosteollisuus voi kantaa vastuuta myös maatalouden ravinnepäästöistä sekä edistää maaperän kasvukunnon ylläpitämistä kasvupotentiaalin turvaamiseksi jatkosakin. Maataloustuottajien ohjeistaminen ja neuvominen tuotantopanosten oikeasta ja kustannustehokkaasta käytöstä onkin osa tuotantopanosteollisuuden yhteiskuntavastuuta. Viljelijöille laaditaan mm. tilakohtaisia lannoitus suosituksia ja tuotepaketteja. Lisäksi tuotantopanosteollisuus osallistuu kasvuohjelmien kehittämiseen.

Laadukkaan ja kannattavan viljelyn sekä turvallisen elintarviketuotannon edistäminen ovat olennainen osa tuotantopanosteollisuuden yhteiskuntavastuuta. Tavoitteena on, että toivotut tuoteominaisuudet säilyvät raaka-aineissa ja elintarvikkeissa läpi ketjun tuotteen loppukuluttajalle asti. Tuotantopanosten puhtaus on yksi suomalaisen tuotannon vahvuus.

Alkutuotanto

Vastuullista yritystoimintaa käsitellään pääasiassa perinteisen teollisen yritystoiminnan sekä osittain jo julkisenkin sektorin toimijoiden näkökulmasta. Yhteiskuntavastuuta voidaan tarkastella myös maataloustuotannon näkökulmasta - alkutuotantoon liittyvä yhtiä

lailla merkittäviä taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristövastuun kysymyksiä.

Maataloustuotannolla on pitkät perinteet suomalaisessa yhteiskunnassa, ja vastuullinen toiminta on osa alkutuotannon perusyksikön, maatilan, toimintaperiaatteita. Taloudellinen kestävyys on sosiaalisen ja ympäristövastuun toteuttamisen edellytys alkutuotannossakin. Tuotannon on oltava taloudellisesti kannattavaa, jotta viljelijällä on mahdollisuus huolehtia ympäristöstä ja hoitaa tuotantoeläimiä hyvin. Uusiutuvien luonnonvarojen hyödyntämiseen perustuvassa elinkeinossa ympäristövastuu on ollut olennainen toiminnan jatkuvuutta määrittävä tekijä. Maatilat ovat perinteisesti olleet sosiaalisia kokonaisuuksia, ja perhevilmäjä ovat siirtyneet sukupolvelta toiselle jopa vuosisatojen ajan. Tiivis maatalousyhteisö on kantanut luontevasti sosiaalisen vastuunsa.

Alkutuotannon yhteiskuntavastuu merkitsee mm. osavastuun kantamista elintarvikeketjun ruokaturvallisuudesta. Maataloustuottajat vastaavat maataloustuotteiden sekä elintarviketeollisuudessa hyödynnettävien raaka-aineiden alkuperästä tuottamalla ruokaa avoimien periaatteiden ja omien laatutavoitteidensa mukaisesti. Vastuuseen kuuluu myös kotimaan perushuoltovarmuudesta huolehtiminen.

Maatalouden ympäristökuormituksen vähentäminen on osa alkutuotannon ympäristövastuuta. Muita alkutuotantoon liittyviä vastuullisuusteemoja ovat mm. hintatasoon sekä maataloustuotannon kannattavuuden ja jatkuvuuden varmistamiseen liittyvät kysymykset.

Elintarviketeollisuus

Elintarviketeollisuuden osuutta ketjun yhteiskuntavastuussa voidaan tarkastella raaka-aine- ja tuotantolähtöisesti. Toiminnan lähtökohtana on usein elintarviketeollisuuden ja alkutuotannon keskinäinen yhteistyö. Elintarviketeollisuus hankkii maataloudessa tuotettuja raaka-aineita jatkojalostettaviksi. Yritykset asettavat raaka-aineiden ominaisuuksille tiettyjä vähimmäisvaatimuksia, joiden toteutumista seurataan erilaisin tuotantosopimuksin ja -ohjelmin.

Elintarvikkeiden jatkojalostukseen liittyy monenlaisia vastuun näkökohtia. Taloudellisen kannattavuuden turvaaminen ja henkilöstön hyvinvointi ovat lähtökohtia elintarviketeollisuuden yritys vastuulle. Myös tuoteturvallisuus ja tuotantoprosessien elintarvikehygieniat ovat elintarviketuotannon yhteiskuntavastuun perustekijöitä. Elintarviketeollisuus tuottaa osan raaka-aineistaan ulkomailta, joten kaupan ohella tuontituotteiden vastuukysymykset koskettavat myös teollisuuden toimijoita. Tuotannon ympäristövaiku-

tusten hallinta, kuten energian kulutus ja raaka-aineiden tehokas hyödyntäminen, on osa elintarviketeollisuuden ympäristövastuuta.

Yritysvastuu konkretisoituu elintarviketeollisuudessa erityisesti tuotekehityksessä ja tuotteiden valmistuksessa. Tuotekehitys ja tutkimus tarjoavat mielenkiintoisia näkökulmia elintarviketeollisuuden yhteiskuntavastuuseen. Teollisuuden tavoitteena on tarjota monipuolisesti erilaisia tuotteita, joista kuluttajat voivat valita itselleen sopivimmat vaihtoehdot. Terveysvaikutteisten elintarvikkeiden kehittämisen lisäksi vastuu tuotekehityksessä konkretisoituu niin tavallista ruokavaliota kuin erityisruokavaliota noudattavien kuluttajien tarpeisiin vastaamisena. Väestön ikääntyminen luo omat lisähaasteensa elintarvikkeiden tuotekehitykselle.

Mainonta ja markkinointi, erityisesti lapsille ja nuorille suunnattu mainonta, on viime aikoina puhuttanut osana elintarviketeollisuuden yhteiskuntavastuuta. Myös ylipainoisuus ja muut ruokavaliioon liittyvät kansanterveydelliset tekijät ovat nousseet keskustelunaiheeksi. Lisäksi alkoholin käyttöön liittyvien kysymysten huomioiminen on osa elintarviketeollisuuden yhteiskuntavastuuta. Vastuu ei kuitenkaan ole ainoastaan tuottajalla, kaupalla tai viranomaisilla, vaan myös kuluttajalla. Kuluttajan on ymmärrettävä valintojensa ja ruokailutottumustensa terveydelliset seuraukset, mikä asettaa haasteita kuluttajaneuvonnasta ja -tiedotuksesta vastaaville tahoille.

Yhteiskuntavastuun käytännöt ilmenevät elintarviketeollisuudessa erilaisina politiikkoina, työkaluina ja toimintamalleina. Elintarviketeollisuuden yritykset ovat laatineet mm. toimintaa ohjaavia eettisiä periaatteita ja ympäristöasioita sekä työterveyttä ja -turvallisuutta koskevia ohjelmia. Niiden toteutumista seurataan ja arvioidaan. Vastuullisista toimintatavoista tiedotetaan yhä useammin henkilöstölle sekä yrityksen toiminnasta kiinnostuneille sidosryhmille.

Kauppa

Siinä missä teollisuuden vastuu liittyy elintarvikkeiden valmistamiseen, tiivistyy kaupan yhteiskuntavastuu kuluttajille tarjottaviin tuotteisiin ja valikoiman-

hallintaan. Teollisuuden ja kaupan toimijat ovat laatineet kansainvälisellä tasolla yhteisiä normeja ja standardeja toiminnalleen. Vastuullisuus yhteiskuntavastuun asioissa nähdään pitkällä aikavälillä myös suomalaisen kaupan kilpailuetekijänä.

Kuluttajien tarpeiden eriytyminen on yksi merkittävimpiä viimeaikaisia kuluttajakäyttäytymisen muutoksia. Tämän johdosta kaupan valikoimat ovat viime vuosina laajentuneet merkittävästi. Kaupan työntekijöitä myös koulutetaan vastaamaan kuluttajien tiedusteluihin tuotteiden alkuperästä ja tuotantotavoista. Kauppa voi omilla toimenpiteillään pyrkiä lisäämään mm. Reilun kaupan ja luomutuotteiden kysyntää.

Kauppa vaikuttaa myös ympäröivän yhteiskunnan palvelurakenteeseen. Väestömäärä ja sen alueellinen kehitys erityisesti haja-asutusalueilla vaikuttavat kaupan toimintojen ja myymäläverkon muotoutumiseen. Palvelujen suunnittelussa huomioidaan eri väestöryhmien mahdollisuudet käyttää kaupan palveluja. Muita vastuun näkökohtia ovat kaupan taloudellisten toimintaedellytysten turvaaminen sekä ympäristövastuun kantaminen. Kaupan alan yritykset pyrkivät arvioimaan toimitusketjujaan sekä ympäristö- että sosiaalisen vastuun näkökulmasta. Ympäristövaatimuksia kohdistetaan mm. logistiikkakumppaneihin.

Sosiaalisessa vastuussa kaupan erityispiirteenä on tuontikauppa. Tuotteiden sosiaalisen laadun valvonta on yhä tärkeämpi näkökohta tuontituotteiden määrän kasvaessa ja tuonnin kohdistuessa maihin, joissa työelämää koskeva lainsäädäntö ei vastaa kansainvälisten sopimusten tasoa. Toisaalta tuontikysymyksiin liittyy myös taloudellisen vastuun kysymyksiä: tuontimäärät ja tuotteiden alkuperämaat määrittävät, mihin yrityksen ostojen taloudelliset hyödyt suuntautuvat.

Kauppaketjut ovat lisänneet omien merkkien (private labels) määrää valikoimissaan. Omat merkit lisäävät kaupan mahdollisuutta vaikuttaa tuotteiden sosiaalisen ja ympäristövastuun näkökohtiin, mutta toisaalta ne saattavat kuluttajan näkökulmasta vaikeuttaa tiedon saantia tuotteiden alkuperästä. Yleensä kaupan omissa merkeissä on kuitenkin merkitty alkuperämaa, kun kyseessä on ulkomailla valmistettu tuote.

Elintarvikeketju ja taloudellinen vastuu

Mitä on taloudellinen vastuu?

Taloudellinen vastuu tulkitaan usein vahvasti omistajanäkökulmasta, jolloin painotetaan hyötyjen tuottamista yrityksen omistajille. Taloudellinen vastuullisuus on kuitenkin tätä perinteistä liiketaloudellista tulkintaa kattavampi käsite. Laajasti ymmärrettynä sillä tarkoitetaan yritystoiminnan taloudellisia vaikutuksia yrityksen keskeisiin sidosryhmiin.

Taloudellisen vastuun toteutumista voidaan seurata sekä suorien rahavirtojen välityksellä että tarkastelemalla, miten yrityksen toiminta vaikuttaa välillisesti sidosryhmien taloudelliseen hyvinvointiin. Välitön taloudellinen vastuu liittyy suoriin rahavirtoihin perustuviin vaikutuksiin, kuten palkkojen, verojen ja osinkojen maksamiseen.

Välillistä vastuullisuutta kuvastavat puolestaan ne hyvinvointivaikutukset, joita yritys luo yhteiskuntaan veronmaksajana, sosiaaliturvan rahoittajana sekä osaamisen kasvattajana. Yritystoiminnan merkitystä voidaan tarkastella mm. kansantaloudellisten vaikutusten, innovaatioiden vaikuttavuuden sekä toimintojen sijoittamisen näkökulmista. Välillistä taloudellista vastuuta voidaan tarkastella myös suhteessa alihankintojen alueellisiin ja paikallisiin työllistämisaikutuksiin.

Taloudellinen vastuu liittyy kannattavan liiketaloudellisen toiminnan ohella myös riskienhallintaan ja hallintokäytäntöihin: se on hyvän tuloksen saavuttamista vastuullisin keinoin. Taloudelliseen vastuuseen kuuluu lisäksi vastuu julkaistun tiedon todenmukaisuudesta. Taloudellinen vastuu perustuu luotettavaan liiketaloudelliseen raportointiin sekä yhtenäisten, yleisesti hyväksytyjen kirjanpitoperiaatteiden, standardien ja määritelmien noudattamiseen. Lisäksi taloudellinen vastuu edellyttää voimassaolevien lakien ja säädösten noudattamista ja verojen maksamista ajallaan.

Haasteita perinteiselle taloudellisen suorituskyvyn arvioinnille luo se, että sosiaalisen ja ympäristövuastuun seikkoja ei voida täysin esittää taloudellisena tietona. Näyttää kuitenkin siltä, että ympäristövuastuun ja sosiaalisten näkökohtien tarkastelu pyritään yhdistämään kiinteästi taloudellisen raportoinnin rinnalle. Euroopan komissio antoi vuonna 2002 suosituksen ympäristö- ja sosiaalisen vastuun raportoinnin kehittämistä taloudellisen raportoinnin rinnalla. Suomessa hyväksyttiin vuonna 2003 yleisohje ympäris-

töasioiden kirjaamisesta, laskennasta ja esittämisestä tilinpäätöksessä. Vuonna 2005 tuli voimaan uusi kirjanpitolaki, joka edellyttää mm. keskeisten tunnuslukujen ja muiden vastaavien ympäristö- ja henkilöstönäkökohtien esittämistä osana tilinpäätöstietoja.

Yhteiskuntavastuu vaatii yrityksiltä tasapainotettua taloudellisen vastuun ja muiden vastuullisuusalueiden välillä. Vastuullisuusajattelu ei kuitenkaan tarkoita yrityksen taloudellisten tavoitteiden siirtämistä taka-alalle. Taloudellisen kannattavuuden katsotaan olevan edellytys tulokselliselle toiminnalle ympäristö- ja sosiaalisen vastuun osa-alueilla. Toisaalta nähdään, että ympäristö- ja sosiaalinen vastuu toimivat taloudellista vastuuta vahvistavina tekijöinä.

Taloudellinen menestys on vastuullisen toiminnan lähtökohta myös elintarvikeketjussa. Taloudellisesti vastuullisen toiminnan tavoitteena on varmistaa toimintojen tehokkuus ja kannattavuus elintarvikeketjussa. Taloudellinen vakavaraisuus mahdollistaa yritysten vakaan kehittämisen, henkilöstöetuuksien tarjoamisen sekä panostamisen ympäristönsuojeluun ja sidosryhmäyhteistyöhön. Ketjun toimijoiden taloudellinen menestys turvaa kotimaisen elintarviketuotannon jatkuvuuden ja maaseudun elinvoimaisuuden.

Taloudellisen vastuun näkökohtia ja tunnuslukuja

Taloudellisen vastuun toteutumista seurataan ketjussa kahdesta näkökulmasta: toisaalta perinteisten liiketaloudellista tulosta kuvaavien tunnuslukujen kautta sekä toisaalta tarkastelemalla, miten yrityksen toiminnasta seurannut taloudellinen hyvinvointi jakautuu sidosryhmien kesken mm. yrityksen maksamina palkkoina, veroina ja lahjoituksina. Taloudelliseen vastuuseen kuuluu myös se, miten ketjun toimijat jakavat taloudellista suorituskykyään koskevaa tietoa sidosryhmilleen.

Erityisryhmän taloudellisen vastuun näkökulmasta muodostavat pörssinoteeratut yritykset. Tälle yritysryhmälle ominaisia näkökohtia ovat mm. sijoittajasuhteet, osakkeiden hintakehitys sekä kestävä kehityksen indeksit.

Esimerkkejä taloudellisista tunnusluvuista ja rahavirtojen jakautumisesta sidosryhmien välillä on koottu seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon.

Esimerkkejä taloudellisen vastuun tunnusluvuista elintarvikeketjussa

Toiminnan kannattavuutta ja taloudellista suorituskykyä kuvaavat tunnusluvut

- Liikevaihto, myyntikate, voitto, pääoman tuotto, omavaraisuus- ja velkaantumisaste, työn tuottavuus, investoinnit ja niiden vaikutukset
- Hyvät hallintokäytännöt ja liiketoimintatavat

Sidosryhmiin kohdistuvat taloudelliset rahavirrat

- Henkilöstökulut: palkat ja palkkiot, henkilöstöön liittyvät sivukulut, kuten eläkekulut ja sosiaalimaksut
- Verot ja muut välittömät ja välilliset maksut
- Ostot tavarantoimittajilta ja palveluntoimittajilta
- Tuet ja lahjoitukset: yleishyödyllisten yhteisöjen ja muiden vastaavien tahojen tukeminen

Vaikutus alueelliseen hyvinvointiin

- Työllisyysvaikutus: ulkoistetut toiminnot ja muut välillisesti työllistetyt henkilöt
 - Taloudellisen hyödyn jakaantuminen kotimaan ja ulkomaiden välillä sekä toisaalta kotimaan sisällä maakunnittain
 - Alihankinta- ja yhteistyöverkostot
-

Taloudellinen vastuu osuustoiminnassa

Osuustoiminnassa vastuullisuus liittyy tiiviisti jäsenyyteen: osakeyhtiöistä poiketen osuuskunnan jäsenessä yhdistyvät sekä rahoittajan, omistajan että asiakkaan roolit. Esimerkiksi S-ryhmässä taloudellisen menestyksen tulokset ohjautuvat suoraan osuustoiminnallisen rakenteen välityksellä laajalle asiakasomistajakunnalle. Lisäksi alueosuuskaupoista muodostuva verkosto ohjaa toiminnasta syntyvät taloudelliset hyödyt paikallisesti kunkin kaupan vaikutusalueelle. Alueosuuskaupat ovat omien talousalueidensa merkittäviä kaupanalan yrityksiä sekä työllistäjiä. Ne tuntevat oman maakuntansa erityispiirteet ja edistävät toiminnallaan tasapainoista aluekehitystä. Myös paikallisilla tuotteilla ja palveluilla on merkittävä rooli osuuskaupan tuotevalikoimassa ja toiminnassa.

Taloudellisen vastuun erityispiirteet alkutuotannossa

Alkutuotanto muodostaa ketjun muista toimijoista eroavan taloudellisen vastuun kokonaisuuden. Tämä johtuu suurelta osin alkutuotannon tulonlähteisiin ja maataloustukiin liittyvistä erityispiirteistä; tukipolitiikka on merkittävä alkutuotannon taloudellista vastuuta määrittävä tekijä.

Tilojen taloudellinen kannattavuus luo perustan maatalouden vastuullisille toimintatavoille. Taloudellisesti vastuullinen maatila toimii kannattavasti resursseja ja tuotantovälineitä haaskaamatta sekä toimintansa jatkuvuuden turvaten. Tilanne on kuitenkin muuttunut alkutuotannossa taloudellisen vastuun näkökulmasta. Maatiloille on välillä vaikea löytää toiminnan jatkajia ja ammatinharjoittamiseen liittyvät taloudelliset paineet ovat kiristyneet. Toiminnan elin-

kelpoisuus ja arvostus eivät välttämättä ole enää itsestään selviä.

Perinteisen maataloustuotannon oheen maatiloille on syntynyt osa-aikaista palvelutoimintaa, kuten teiden kunnossapitoa, ruoka- ja majoituspalveluja sekä tieympäristöjen hoitoa. Kaikista aktiivitelallisista noin neljännes harjoittaa myös muuta yritystoimintaa päätoimensa ohessa. Maaseudun pienyritysten lukumäärä ja henkilöstö on kokonaisuudessaan kasvanut hieman viime vuosina, vaikka syrjäisen maaseudun yrityskanta onkin pienentynyt.

Maaseudun taloudellisen tilanteen kehittymistä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta ja arvioida erilaisin tunnusluvuin. Maa- ja metsätalousministeriö sekä Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ovat koonneet mm. oheisia maatalouden kannattavuuden seuranta- ja tunnuslukuja:

Näkökohta**Tunnusluku tai toimenpide****Tilojen kannattavuuskehitys**

- Tilojen kannattavuuskerroin
- Maataloustulo ja sen jakautuminen
- Maksetut tuet ja niiden osuus tilojen kokonaistuotosta

Investointien rahoittaminen

- Investointituet
- Nuorten viljelijöiden aloitustuet
- Sukupolvenvaihdosten rahoittaminen

Kotimaisen elintarviketuotannon kehitys

- Tuotannon kehitys ja lukemat tuotantosuunnittain eriteltyinä
 - Ulkomaisten elintarvikkeiden osuus elintarvikemyynnistä
 - Maatalouskäytössä olevan pellon pinta-ala
-

Elintarvikeketju ja ympäristövastuu

Mitä on ympäristövastuu?

Ympäristövastuullisuus korostaa ekologisen toimintaympäristön merkitystä yritystoiminnassa. Ympäristövastuunsa kantava yritys ottaa ympäristönäkökohdat huomioon sekä liiketoiminnan suunnittelussa ja päätöksenteossa että käytännön toimenpiteissä. Elinkaariajattelun mukaisesti nämä ympäristönäkökohdat kattavat koko toimintaketjun raaka-aineiden hankinnasta tuotteen kulutukseen, kierrätykseen ja jätehuoltoon asti.

Yrityksen ympäristövastuuta voidaan tarkastella sekä välittömän että välillisen vastuun näkökulmista. Yrityksen toiminta kuluttaa luonnonvaroja ja lisäksi siitä aiheutuu ympäristövaikutuksia ja -riskejä. Vastuu välittömistä ympäristövaikutuksista merkitsee puuttumista tuotteiden tuotantoon, varastointiin, jakeluun ja käyttöön liittyviin näkökohtiin. Näin voidaan esimerkiksi tehostaa energian käyttöä, vähentää tuotannon ominaispäästöjä, ehkäistä jätteiden syntymä sekä parantaa tuotteiden ja pakkausten ympäristöominaisuuksia.

Välillisten ympäristövaikutusten merkitys on kasvanut toimintojen ulkoistamisen myötä. Tuotteiden ja palvelujen ympäristökuormitusta tarkastellaan enenevässä määrin koko toimitus- ja tuotantoketjun näkökulmasta. Välillinen ympäristövastuu voi lisäksi ulottua yrityksen välittömän vaikutuspiiriin ulkopuolelle. Yritykset voivat esimerkiksi osallistua luonnonsuojeluhankkeisiin tai tukea muuten ympäristönsuojelutyötä.

Ympäristövastuu on yhteiskuntavastuun tunnetuin ja pisimmälle työstetty osa-alue. Ympäristöasioita koskeva lainsäädäntö toimii lähtökohtana ympäristövastuun toteuttamiselle. Ympäristövastuun hallintaa varten on kehitetty erilaisia työkaluja ja käytäntöjä, kuten ympäristöjohtamisjärjestelmät, ympäristöraportointi, ympäristömerkit sekä erilaiset elinkaari- ja ekotehokkuuslaskennan menetelmät.

Ympäristövastuullisuus ei ole ristiriidassa tehokkuuden kanssa vaan on yhä merkittävämpi tekijä toiminnan tehokkuuden parantamisessa ja kilpailuedun luomisessa. Ympäristöasioista huolehtiminen tuottaa lisäarvoa sekä yritykselle, sen sidosryhmille että ympäristölle. Ympäristöinvestoinnit johtavat usein kustannussäästöihin ja tehokkaampaan toimintaan resurssien ja energian käytön tehostuessa. Ympäristövastuu nähdään myös innovaatioita ja tuottavuutta lisäävänä tekijänä.

Ympäristönsuojelun tason parantaminen on yksi elintarvikeketjun toiminnan kehittämisen lähtökohdita. Ympäristövaikutuksia tarkastellaan elintarvikeketjun kaikissa osissa. Ajattelutavassa korostuu ket-

jun läpi ulottuva ympäristövastuu, jossa painotetaan koko toimittaja- ja tuotantoketjun hallinnan tärkeyttä. Elintarvikeketjun ympäristövastuun tavoitteena on elinympäristön suojeleminen, ympäristö- ja terveyshaittojen ennaltaehkäisy sekä henkilöstön ja kuluttajien turvallisuudesta ja terveydestä huolehtiminen. Ympäristötyöllä varmistetaan myös tuotteiden ja toimintojen lainsäädännön vaatimukset ylittävä taso.

Ympäristökuormituksen määrä ja laatu vaihtelevat toimijakohtaisesti elintarvikeketjun eri osissa. Ketjun merkittävimmät ympäristövaikutukset liittyvät mm. tuotantopanosten käyttöön alkutuotannossa sekä hankinta- ja jakelukuljetuksiin ketjun toimijoiden välillä. Muita olennaisia ympäristövastuun näkökohtia ovat esimerkiksi raaka-aine-, tavarant- ja palvelutoimittajien toimintatavat sekä eläinten hyvinvointi maatilalla ja kuljetusten aikana. Teollisuudessa ja kaupassa olennaisia ympäristövastuun näkökohtia ovat mm. hävikin pienentäminen, pakkausten ympäristöominaisuudet sekä energiankulutus.

Ympäristöasiat ovat muodostuneet yhä olennaisemmaksi osaksi hankintaa ja laadunohjausta. Ketjun toimijoilla on käytössään ympäristöjärjestelmiä ja ympäristöohjelmia. Tuotantoa varten tehtävissä raaka-ainehankinnoissa kiinnitetään huomiota raaka-aineiden laatuun ja tavarantoimittajiin. Tuotannossa ja tuotekehityksessä panostetaan tuotteiden ympäristövaikutusten minimointiin.

■ Tuotantopanosteollisuus

Tuotantopanosteollisuuden ympäristövastuuta voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin voidaan tarkastella rehujen, lannoitteiden ja muiden tuotantopanosten valmistamisesta aiheutuvia ympäristövaikutuksia. Keskeisiä raaka-aineisiin, tuotantoprosessiin, varastointiin ja jakeluun liittyviä ympäristövaikutuksia ovat mm. tuotannon kasvihuonekaasupäästöt ja happamoittavat päästöt ilmakehään sekä energiankulutus.

Tuotantoon liittyvän ympäristökuormituksen lisäksi tuotantopanosteollisuuden ympäristövastuu ulottuu tuotteiden käytön näkökohtiin alkutuotannossa. Esimerkiksi kotieläinten lannan aiheuttama typpi- ja fosforikuormitus on rehuteollisuuden merkittävä välillinen ympäristövaikutus. Rehut eivät saa aiheuttaa haittaa niitä syöville eläimille eivätkä ympäristölle, mikä asettaa vaatimuksia rehujen ravinnekoostumukselle ja hyötysuhteelle. Esimerkiksi kalanrehujen rehevöittämispotentiaalia on onnistuttu pienentämään tuotekehityksen turvin sekä tarkentamalla ruokintasuositusmalleja kalankasvatusolosuhteet huomioiden.

Tuotantopanosteollisuus toimii yhteistyössä alkutuotannon kanssa ympäristökuormituksen vähentämiseksi. Tavoitteena on pienentää tuotantopanosten käytön ympäristövaikutuksia mm. tilakohtaisen tuo-

teneuvonnan ja koulutuksen turvin. Tuotantopanosten oikea ja tehokas käyttö parantaa usein myös tilan taloudellista tulosta – yhteistyöllä on siis myös taloudellista merkitystä.

Esimerkkejä tuotekohtaisista ympäristöohjelmista

Suomen Rehu on laatinut tuotteisiin liittyviä ympäristöohjelmia, kuten lypsykarjan ruokintaohjelmat, viljan tuottamisessa hyödynnettävän ISO-Vilja -teknologian sekä sika- ja siipikarjatilaille suunnatun palvelun.

■ Alkutuotanto

Alkutuotannolla on ketjun muista toimijoista poikkeava rooli myös ympäristövastuun näkökulmasta. Ympäristökuormitus on luonteeltaan pääasiassa hajakuormitusta, joka liittyy toisaalta tuotantopanosten käyttöön ja toisaalta elintarviketeollisuuden tarvitsemien raaka-aineiden tuotantoon. Maatalouden päästöt muodostavat edelleen merkittävän osan elintarviketietoketjun ympäristökuormituksesta. Tilanne on kuitenkin parantunut alkutuotannossa toteutettujen ympäristösuojelutoimenpiteiden myötä.

EU-jäsenyyden myötä otettiin käyttöön maatalouden ympäristöohjelmat. Maatalouden ympäristötuella vähennetään maatalouden ympäristövaikutuksia, kuten pinta- ja pohjavesiin sekä ilmaan kohdistuvaa kuormitusta. Ympäristötukiohjelman puitteissa on lisäksi mahdollista laatia erillisiä perinnebiotooppien, maiseman ja luonnon monimuotoisuuden hoitosopimuksia. Ympäristötuki kattoi vuonna 2004 noin 98 % kaikesta peltoalasta ja noin 93 % viljelijöistä.

Maatalouden ensimmäisen ympäristöohjelman perustana olivat aikaisemmin laaditut hyvien viljelytapojen ohjeet. Tämä ohjelma keskittyi tuotantopanosten käyttöön, kun taas parhaillaan käynnissä ole-

van ohjelmakauden tavoitteet koskevat vesiensuojelua. Selvitysten mukaan ympäristöohjelmilla näyttääsi olevan alkutuotannon ympäristövastuun toimenpiteitä tehostava vaikutus.

Maatilalla olennaisia ympäristönäkökohtia ovat toiminnan ja tilalla käytettyjen tuotantopanosten vaikutukset, kuten ravinnepäästöt vesistöihin sekä eläinten hyvinvointi ja terveys. Maataloustuottajat huolehtivat myös maaperän kasvukunnan ylläpitämisestä. Maanviljelyssä käytetään tutkittuja lannoitteita ja viljavuustutkimusten avulla lannoitteet osataan annostella tilannekohtaisesti oikein. Lannoitteiden käyttö on vähentynyt mm. ympäristötuen myötä. Lannankäsittelyä on tehostettu ja karjalannan talvilevitys on lopetettu. Lisäksi valtaojien ja vesistöjen varteen jätetään suojakaistat, ja osalle pelloista jätetään kasvipeite talven yli tai ne kevytmuokataan.

Suomessa routa ja pakkana vähentävät torjunta-aineiden käyttötarvetta, ja niiden sijaan voidaan turvautua biologiseen torjuntaan ja kasvinvuorotteluun. Luomutuotannossa kemiallisia torjunta-aineita ei käytetä lainkaan. Ruuantuotantoon käytettäviä viljelymaita ei lannoiteta yhdyskuntien jätelietteilä eikä viljelmien kasteluun käytetä jätevetä.

Esimerkkejä alkutuotannon ympäristövastuun näkökohdista ja tunnusluvuista

Luomutuotanto

- Luonnonmukaisen tuotannon peltoala
- Luomutuotteiden osuus elintarvikemarkkinoista
- Luomumarkkinoinnin kehittämistoimet

Tavanomainen tuotanto

- Tiloille ostetut lannoitteet
- Torjunta-aineiden käyttömäärä
- Suojakaistojen määrä
- Lannankäsittelyjärjestelmät
- Kesannoitu peltoala, kasvipeitteisyysala

Ympäristötuki

- Tuen piirissä oleva osuus peltoalasta ja viljelijöistä
 - Arviointi tuen vaikutuksista maatalouden ympäristökuormitukseen
-

Maatiloilla huolehditaan eläinten hyvinvoinnista. Eläinten lääkinnässä varoajat ovat tarkat eikä maidossa tai lihassa saa olla lääkkeitä. Eläintautitalanne on viime vuosina ollut valtakunnallisesti hyvä.

Eri tuotantosunnille on laadittu tai ollaan parhailaan laatimassa hyvän tuotantotavan ohjeistusta osana kansallisen laatustrategian toteutusta.

Esimerkkejä eläinten hyvinvointia ja terveyttä kuvaavista näkökohdista ja tunnusluvuista

Eläinsuojelurikkomukset

- Eläinsuojelurikkomusten määrä ja laatu

Tiedotus, koulutus, neuvonta ja valvonta

- Tiedotuksen, koulutuksen ja neuvonnan lisääminen
- Valvonnan vaikuttavuuden parantaminen tiloilla (auditoinnit)

Eläinkuljetukset

- Eläinkuljetusten valvonta ja tarkastukset

Eläintautitapaukset

- Eläintautitapausten määrä ja laatu sekä toimenpiteet

Eläinten terveydenhuoltojärjestelmät

- Järjestelmien kehittäminen yhteistyössä elinkeinon ja viranomaisten kanssa
-

■ Elintarviketeollisuus ja kauppa

Elintarviketeollisuuden keskeisimmät ympäristövaikutukset liittyvät elintarvikkeiden valmistusprosessiin. Muita olennaisia ympäristövastuun näkökohtia ovat mm. kuljetukset, tuotteiden pakkausmateriaalit sekä raaka-aine- ja tuotehävikin pienentäminen. Elintarvikkeiden jalostuksessa raaka-aineet ovat pääasiassa uusiutuvia ja eloperäiset jätteet ja sivutuotteet voidaan hyödyntää usein mm. rehuna tai maanparannusaineena.

Elintarviketeollisuudelle on ominaista runsas vedenkulutus: hygienianäkökohdat asettavat puhtausvaatimuksia mm. tilojen ja astioiden pesulle. Pesuprosessit ja jäähdytys kuluttavat vettä, ja jäteveteen päätyvät tuotejäämät lisäävät veden kuormitusarvoja. Veden kulutusta pyritään vähentämään mm. erilaisin säästötoimenpitein sekä hyödyntämällä suljettuja kiertoja. Elintarviketeollisuuteen liittyy lisäksi tuotannon eettisyyden näkökulma, kuten biotekniikan soveltaminen tuotekehityksessä ja geneettisesti muunneltujen raaka-aineiden käyttäminen tuotannossa.

Panimo- ja virvoitusjuomateollisuusliiton ympäristöpolitiikka

Panimo- ja virvoitusjuomateollisuusliitto ry on laatinut yhdessä kotimaisten panimoiden kanssa alan toimijoita ohjaavan ympäristöpolitiikan. Se edellyttää ekologisten ja eettisten seikkojen huomioimista kaikissa alan toiminnoissa mm. seuraavin tavoin:

- Suosimalla tehokasta pakkausten uudelleentäyttöä ja kierrätystä
- Ohjaamalla pakkauksista ja tuotannosta syntyvät sivutuotteet ja jätteet uudelleenkäyttöön
- Hävittämällä jätteet asianmukaisesti, mikäli niiden uudelleenkäyttö ei ole mahdollista
- Sitoutumalla uusien tuotteiden ja tuotantomenetelmien kehittämisessä raaka-aineiden ja energian tehokkaaseen käyttöön sekä mahdollisuuksien mukaisesti koko elinkaaren aikaisten ympäristövaikutusten vähentämiseen
- Suosimalla yhteistyökumppaneita, jotka ovat osaltaan sitoutuneet ympäristövastuulliseen toimintaan
- Tiedottamalla avoimesti ja asiallisesti toiminnasta ja tuotteiden ympäristövaikutuksista
- Rohkaisemalla henkilöstöä vastuullisuuteen ja innovatiivisuuteen työympäristöön ja yleisiin ympäristövaikutuksiin liittyvissä asioissa

Lisätietoja ympäristöpolitiikasta: <http://www.panimoliitto.fi>

Kaupan ympäristövastuu liittyy hankinta-, valmistus-, kuljetus-, varastointi ja jakelutoimintoihin. Väli- tontä ympäristökuormitusta aiheuttavat mm. hankinta- ja jakelukuljetukset, tuotteiden varastointi, kiinteistöjen rakentaminen ja käyttö sekä jätehuolto. Vä- lillisiä ympäristövaikutuksia kaupan toiminnassa ai- heutuu esimerkiksi myytävistä tuotteista sekä niiden pakkauksista. Päivittäistavarakaupan ympäristövas- tuuta on käsitelty Päivittäistavarakauppayhdistyksen (PTY) ympäristöraportissa. Katsaus käsittelee päi- vittäistavarakaupan ympäristövaikutuksia vuonna 2003¹.

Ympäristövastuun näkökohtia ja tunnuslukuja

Elintarvikeketjun ympäristötavoitteita ovat mm. puh- das ilma ja vesi, elävä luonto ja avoin maaseutumai- sema sekä puhtaat ja ensiluokkaiset tuotteet. Elintar- vikeketjun yrityksissä pyritään vähentämään ja hallit- semaan ympäristövaikutuksia järjestelmällisen seu- rannan ja raportoinnin avulla. Seurannan perustana on joukko ympäristötunnuslukuja, joiden avulla ase- tettujen tavoitteiden toteutumista arvioidaan. Elintar- vikeketjun ympäristö- ja yhteiskuntavastuun rapor- tointia käsitellään tarkemmin luvussa *Ympäristö- ja yhteiskuntavastuun raportointi elintarvikeketjussa*.

Omaan toimintaansa liittyvien ympäristönäkökoh- tien ohella ketjun toimijoilla on mahdollisuus vaikut- taa yhteistyökumppaneidensa ympäristövaikutuksiin. Alla on esimerkkejä elintarvikeketjulle ominaisista ympäristönäkökohdista sekä käytössä olevista tun- nusluvuista ja käytännöistä.

Jätehuolto ja pakkaukset

Kaatopaikkajätteen määrän vähentämisen lisäksi elin- tarvikeketjun toimijat pyrkivät syntypistelajittelun te- hostamiseen. Ketjun yritykset seuraavat jätemäärien ja -kustannusten kehittymistä. Seurantatiedon avul- la on havaittu parannuskohteita ja saatu aikaan mer- kittäviäkin kustannussäästöjä. Erityisesti henkilöstön koulutuksella ja käytännön toiminnalla on suuri mer- kitys jätteen määrän vähentämisessä. Myös kulutta- jille tarjotaan mahdollisuus mm. tölkkien, pullojen ja pakkausmateriaalien kierrättämiseen.

Tuotepakkaukset liittyvät kiinteästi jätehuoltoon. Jätteen päätyvän pakkausmateriaalin määrää voi- daan vähentää tehostamalla pakkausmateriaalien käyttöä sekä pakkausten kierrättämistä. Pakkausalan yhteinen toimielin on Pakkausalan Ympäristörekiste- ri PYR Oy. Koko pakkausketju on mukana tuottaja- yhteisöissä, jotka organisoivat pakkausten hyötykäy- tön.

Pakkaussuunnittelu tarjoaa mahdollisuuksia pak- kausjätteen määrän vähentämiseksi. Materiaalival-

mistajat, pakkaava teollisuus sekä asiakkaat, kuten elintarvike teollisuus ja kauppa omien merkkiensä osalta, voivat osallistua pakkaussuunnitteluun ja vai- kuttaa näin pakkausmateriaaleihin ja -määriin. Ketjun toimijat voivat lisäksi osallistua pakkaustutkimuksiin sekä pakkausmateriaalien hyötykäyttökanaavien ke- hittämiseen.

Ketjun muiden toimijoiden ohella myös kotitalo- uksilla on merkittävä rooli pakkausjätteen vähentä- misessä. Juomapakkaukset ovat esimerkki logistisesti ja ympäristön kannalta tehokkaasta pakkausjärjestel- mäst. Virvoitusjuoma- ja panimoteollisuudessa toi- minta perustuu uudelleen käytettävillä kiertopakkaus- sille, kuten lasi- ja muovipulloille. Esimerkiksi pan- tillisten palautuspullojen palautusaste on ollut jo usei- ta vuosia yli 98 %.

Tuotteet

Kestäviä kulutustapoja tukevien elintarvikkeiden tar- joaminen kuluttajien kysynnän mukaisesti on osa elintarvikeketjun ympäristövastuuta. Nämä tuotteet tarjoavat kuluttajille mahdollisuuden ekologisiin ja eettisiin valintoihin. Varsinaisia kriteerejä kestäviä kulutustapoja tukeville elintarvikkeille ei ole yhtei- sesti määritelty; usein esimerkiksi luomu- ja Reilun kaupan tuotteet mielletään tällaisiksi. On tärkeää, että ketjussa tavoitellaan ympäristökuormituksen mini- mointia kaikessa elintarviketuotannossa huomioimal- la sekä tuotteiden että pakkausten ympäristövaiku- tukset.

Logistiikka ja hankinta

Ketjun logistiset toiminnot, kuten jakelu- ja hankin- takuljetukset sekä tuotteiden varastointi, kuluttavat runsaasti energiaa. Kuljetuksista aiheutuu lisäksi pa- kokaasupäästöjä sekä melu- ja pölyhaittoja. Varas- toinnin ympäristövaikutukset liittyvät lähinnä kiin- teistöjen sähkön, lämmön ja veden kulutukseen.

Kuljetusten ympäristövaikutuksia seurataan mm. tarkastelemalla jakelukuljetusten määrää ja tehok- kuutta, kuten ajettujen kuormien määrää, ajettuja ki- lometrejä sekä kuljetettuja tuotetonnejä. Osa ketjun toimijoista seuraa myös kuljetusten hiilidioksidi- ja muita päästöjä. Kuljetusten ympäristövaikutuksia voidaan vähentää lisäämällä kuljetusten täyttöastet- ta sekä parantamalla reittisuunnittelua. Ekotehokkaan ajotavan noudattaminen sekä hyvä kaluston kunto pienentävät kuljetusten ympäristökuormitusta.

Muita keinoja logististen toimintojen ympäristö- vaikutusten vähentämiseksi ovat mm. tavarakuljetus- ten keskittäminen, kierrätettävien kuljetusyksiköiden käyttö sekä varastointitilan tarpeen vähentäminen. Te- hokkaammalla valikoimien ja toimitusten ohjauksella voidaan vähentää hävikkiä ketjun kaikissa osissa.

¹ Lisätietoja ympäristöraportista: <http://www.pty.fi>

Wise Moves – elintarvikeketjun kuljetusten ympäristövaikutukset

Iso-Britanniassa on tutkittu elintarvikeketjun toimintaan liittyviä kuljetuksia erityisesti hiilidioksidipäästöjen näkökulmasta. Selvityksessä tarkasteltiin kuljetusten osuutta koko elintarvikeketjun tuottamista hiilidioksidipäästöistä ja esitettiin keinoja tuotekohtaisten elintarvikeketjujen lyhentämiseksi. Selvityksen mukaan kuljetusten ohella maataloustuotanto, elintarvikkeiden jalostus ja kylmäsäilytys ovat merkittäviä hiilidioksidipäästöjen lähteitä elintarviketuotannossa. Kasvihuonekaasuja tulisikin vähentää ketjun kaikissa osissa kehittämällä vaihtoehtoisia elintarvikkeiden valmistus- ja hankintaketjuja.

Raportissa esitettyjä keinoja päästöjen vähentämiseksi ovat mm. alueellisen elintarviketuotannon edistäminen, erilaisten vähittäismyyntirakenteiden kehittäminen sekä kulutustottumusten muuttaminen. Raportissa esitettiin myös päästötavoitteiden asettamista ketjun toimijoille. Päästöjen määrän muutoksista kannustettiin kertomaan ympäristö- ja yhteiskuntavastuun raporteissa.

Lisätietoja raportista: <http://www.transport2000.org.uk>

Ympäristöjohtaminen

Elintarvikeketjun yritysten käytössä on sekä omia että sertifioituja ympäristöjärjestelmiä, kuten ISO 14001. Muita ketjun yrityksissä sovellettuja ympäristöjohtamisen käytäntöjä ovat mm. ympäristökustannuslaskenta, ympäristökriteerien soveltaminen hankinnoissa ja valikoimapäätöksissä sekä toimenpiteet toimistotyön ympäristövaikutusten vähentämiseksi. Ketjun toimijat tekevät ympäristöaiheista tutkimusta sekä tuotekehitystä ja osallistuvat erilaisiin ympäristöhankkeisiin. Osa ketjun yrityksistä tekee lisäksi ympäristöaiheista sidosryhmätyötä.

Ympäristö- ja yhteiskuntavastuun raportointi on yksi yritysviestinnän muoto, jota hyödynnetään kerrottaessa yrityksen henkilöstölle ja sidosryhmille vastuullisista toimenpiteistä. Henkilöstön rooli korostuu usein ympäristötyön toteutuksessa: henkilöstön ympäristötietoisuuden lisääminen jouduttaa ketjun toimijoiden ympäristötavoitteiden saavuttamista ja toisaalta ympäristötyön kehittämisessä voidaan hyödyntää henkilöstön näkemyksiä. Useat elintarvikeketjun yritykset järjestävät henkilöstölleen ympäristöaiheista koulutusta sekä keräävät henkilöstöltä ympäristöaiheista palautetta ja aloitteita.

Elintarvikeketju ja sosiaalinen vastuu

Mitä on sosiaalinen vastuu?

Sosiaalinen vastuu liittyy ensisijaisesti yrityksen henkilöstön hyvinvoinnin ja osaamisen ylläpitämiseen. Olennaista sosiaalisen vastuun kentässä ovat myös tuoteturvallisuus, kuluttajansuoja sekä hyvät suhteet lähiyhteisöihin ja yhteistyöverkostoon. Sosiaalisesti vastuullinen yritys toimii avoimesti, noudattaa hyviä toimintatapoja kaikissa sidosryhmäsuhteissa sekä kunnioittaa sidosryhmiensä käsitystä vastuullisuudesta ja eettisestä toimintatavasta.

Sosiaalinen vastuu vaihtelee suuresti organisaatiosta ja toimintakulttuurista riippuen. Välittömään sosiaaliseen vastuuseen kuuluvat yrityksen henkilöstöä koskevat näkökulmat, kuten hyvinvointi ja työssä kehittyminen sekä työntekijöiden kulttuurin ja arvojen kunnioittaminen. Välittömään vastuuseen kuuluu lisäksi vastuu palveluista ja tuotteista, kuten tuotteiden terveys- ja turvallisuusnäkökohdat, tuotemerkinnät ja tuotetiedon jakaminen sekä kuluttajien valitusten käsittely.

Välillinen vastuu vaihtelee yrityksen toiminnan luonteen mukaan paikallisesta globaaliin. Paikallisella tasolla välillinen vastuu voi konkretisoitua esimerkiksi vuoropuheluna, jota yritys käy ympäristön asukkaiden, yhteisöjen ja viranomaisten sekä poliittisten päättäjien kanssa. Monikansallisten yritysten toiminta eri maissa ja kulttuuriympäristöissä on esimerkki sosiaalisesta vastuusta globaalilla tasolla. Hyvät toimintatavat ja yhteistyö yritysverkostossa, kuten tiedonkulusta huolehtiminen, lahjonnasta kieltäytyminen sekä tekijänoikeuksien kunnioittaminen, ovat esimerkkejä välillisestä sosiaalisesta vastuusta.

Sidosryhmät odottavat yritykseltä vastuullisuutta myös varsinaisen liiketoiminnan piiriin kuulumattomilla alueilla. Sidosryhmien kanssa käydyt keskustelut auttavat jäsentämään niitä sosiaalisen vastuun käytäntöjä, joita yritykseltä odotetaan. Avoin vuorovaikutus kansalaisjärjestöjen, viranomaisten, sijoittajien ja työntekijöiden kanssa on keino varmistaa, että yrityksessä havaitaan heikotkin muutossignaalit markkinoilla. Sosiaalisen vastuun toimintatapoja kehitettäessä voi lisäksi hyödyntää toimialakohtaisia ohjeistuksia.

Elintarvikeketjun sosiaalisen vastuun lähtökohtana on reilu ja rehellinen toiminta kaikkien sidosryhmien kanssa sekä yhteistyö luotettavien alihankkijoiden, asiakkaiden ja muiden liikekumppaneiden kanssa. Toiminnassa suositaan yhteistyötahoja, jotka voivat hinta- ja laatuargumenttien ohella osoittaa toimivansa eettisesti hyväksyttävien toimintamallien mukaisesti. Kansainvälisesti toimivien elintarvikeketjun

yritysten lähtökohtana on lisäksi yleisesti tunnustettujen ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja noudattaminen sekä näiden periaatteiden edistäminen yhteistyökumppaneidensa keskuudessa.

Sosiaalisen vastuun näkökohtia elintarvikeketjun toiminnassa ovat mm. avoimuus, tuotetieto ja -turvallisuus, tuotteiden jäljitettävyyden sekä ketjun toimijoiden välinen yhteistyö ja vuorovaikutus. Elintarvikeketjun toimintaan liittyvien yhteisöjen ja järjestöjen tukeminen edistää yhteiskunnan sekä lähiyhteisöjen palveluja ja hyvinvointia. Lisäksi yhteistyö tuottaa ketjun toimijoille tietoa sidosryhmien odotuksista. Henkilöstön hyvinvointiin ja ammattitaitoon liittyvät kysymykset ovat luonnollisesti osa ketjun sosiaalista vastuuta.

Sosiaalisen vastuun näkökohtia ja tunnuslukuja

■ Henkilöstö

Työelämän murros on ajankohtainen henkilöstöjohtamisen aihe, joka liittyy mm. ammattitaitoisten elintarvikeketjun työntekijöiden saatavuuteen tulevaisuudessa. Elintarvikealan houkuttelevuutta on pyritty lisäämään mm. järjestämällä opinto-ohjaajapäiviä sekä kertomalla ammatinvalintaiässä oleville työskentelymahdollisuuksista elintarviketeollisuudessa. Hyvän ja vastuullisen työnantajan maine edistää osaan työvoiman saantia; arvot ja vastuullisuuden näytöt kiinnostavat erityisesti nuoria työnhakijoita.

Ketjun toimijoiden on myös mietittävä, miten työelämästä poistuvien mukana siirtyvä osaaminen onnistutaan säilyttämään organisaatiossa. Useissa elintarvikeketjun yrityksissä on kehitetty menetelmiä hankittujen taitojen ylläpitämiseen sekä tiedon siirtämiseen kokeneemmilta työntekijöiltä aloitteleville.

Yhteiskuntavastuu heijastuu paitsi yrityksen vastuuna työntekijöitään kohtaan, myös henkilöstön rooliin vastuullisen yritystoiminnan toteuttamisessa. Vastuullisen yritystoiminnan käytännöistä ja periaatteista on hyvä kertoa uusille työntekijöille jo perehdytysvaiheessa. Monilla ketjun yrityksillä on käytössään henkilöstön toimintaa ohjaavia eettisiä periaatteita ja ohjeistuksia. Eräät ketjun toimijoista toteuttavat lisäksi henkilöstön keskuudessa kyselyjä siitä, miten he näkevät yhteiskuntavastuun toteutuvan yrityksessä.

Henkilöstötilinpäätös

Elintarvikeketjun toimijoilla on käytössään erilaisia henkilöstöhallinnan tietojärjestelmä, joilla seurataan henkilöstöä koskevia tietoja. Henkilöstötilinpäätöksessä voidaan käsitellä mm. seuraavia asioita:

- henkilöstöjakauma maittain, toimialoittain ja sukupuolittain
- työntekijöiden määrä ja keskimääräinen vuosiansio
- henkilöstön keski-ikä ja koulutus rakenne
- työsuhteiden laatu ja työsuhteen keskipituus

Lisäksi henkilöstötilinpäätöksessä voidaan tarkastella työpaikkojen kehitystä ja eläkesiirtymää, osa-aika- ja määräaikaissäilytyksiä sekä henkilöstön vakinaistamispyrkimyksiä. Muita henkilöstötilinpäätöksessä käsiteltäviä aiheita ovat mm. henkilöstöstrategia ja henkilöstöjohtamisen periaatteet, arvokeskustelut sekä henkilöstöinvestoinnit.

Elintarvikeketjun toimijoiden soveltamia henkilöstövastuun käytäntöjä ja toimenpiteitä voidaan tarkastella henkilöstötilinpäätöksessä esiteltävien määrällisten tietojen ohella henkilöstökoulutuksen, työterveyden ja -turvallisuuden sekä työssä viihtymisen ja työhyvinvoinnin näkökulmista.

Henkilöstön osaamisen kehittäminen

Henkilöstön kouluttaminen ja osaamisen kehittäminen ovat osa ketjun toimijoiden sosiaalista vastuuta. Verkkopohjaiset ratkaisut ovat helpottaneet koulutuksen toteutusta. Internetiä hyödynnetään elintarvikeketjun yrityksissä myös sisäisenä palaute- ja vaikuttamiskanavana. Yrityksillä on lisäksi omia koulutuskeskuksia, kuten Keskon K-instituutti ja S-ryhmän Jollas-instituutti.

Ketjun toimijat seuraavat koulutuksen toteutumista erilaisin tunnusluvuin, kuten kartoittamalla vuo-

sittain henkilöstökoulutukseen käytettyä aikaa sekä työntekijäkohtaisia koulutuskustannuksia. Osa ketjun toimijoista ottaa koulutuksiin mukaan myös aiheesta kiinnostuneita yhteistyökumppaneita ja muita sidosryhmiä. Alla olevassa listassa on esitelty esimerkkejä elintarvikeketjun yrityksissä järjestettävästä koulutuksesta.

- johtajuusohjelmat ja esimieskoulutus
- tuotantohenkilöstön kehittämisohjelmat
- ravintola-alan ammatillinen koulutus
- laatu-, ympäristö- ja turvallisuuskoulutus, hygieniaoasamistestit
- elintarvikealan perustutkinto ja elintarvike-teollisuuden ammattitutkinto
- itseopiskelu ja oppisopimuskoulutus
- mentorointitoiminta
- kenttäkoulutusohjelmat

Työterveys ja turvallisuus

Työturvallisuuden toteutumista seurataan elintarvikeketjun yrityksissä erilaisten tunnuslukujen avulla. Esimerkkejä tällaisista tunnusluvuista ovat mm. vuotuisten tapaturmien ja sairauspäivien määrä sekä ammattitautien esiintyminen.

Työturvallisuuden parantamiseksi ketjun yrityksissä järjestetään turvallisuus- ja työsuojelusuunnitelmakoulutusta, kuten työturvallisuuskortti- ja hygieniakoulutukset. Lisäksi toiminnan ohjausta varten on laadittu vaaratilanne- ja riskienarviointeja. Ketjun yritykset järjestävät turvallisuusaiheisia kampanjoita sekä jakavat tietoa turvallisuusasioista henkilöstölle ja yhteistyökumppaneille.

Henkilöstön työkykyä ja terveyttä seurataan työkykyä kuvaavin indekseihin. Ketjun yritykset ovat laatineet oheistuksia ja ohjelmia työliitännäisen sairastavuuden ehkäisemiseksi. Oman henkilöstön lisäksi huomiota kiinnitetään urakoitsijoiden ja muiden yhteistyökumppaneiden turvallisuuden parantamiseen.

Ruokakeskon Nolla tapaturmaa -ohjelma

Ruokakeskon logistiikkatoiminnoissa panostetaan työturvallisuuden kehittämiseen. Vuonna 2003 käynnistettiin työturvallisuuskorttikoulutukset ja vuonna 2004 logistiikkatoiminnot liittyivät Nolla tapaturmaa -foorumiin. Ruokakeskon Nolla tapaturmaa -ajattelun mukaan yksikin tapaturma on liikaa. Kaikki tapaturmat ovat torjuttavissa oppimalla virheistä ja tunnistamalla tapahtuneiden vahinkojen syyt. Ohjelman aikana hyödynnetään poikkealomakkeita, joiden avulla toteutetaan korjaavat toimenpiteet. Myös läheltä piti -poikkeamat kirjataan. Lisäksi kerätään toimintaa tehostavia ja turvallisuutta parantavia aloitteita.

Hyvinvointi ja työssä viihtyminen

Henkilöstön fyysinen, henkinen ja sosiaalinen hyvinvointi on olennainen yhteiskuntavastuun näkökohta, sillä henkilöstön hyvinvointi heijastuu yrityksen toimintaan ja tuotteiden laatuun. Ketjun toimijat kartoittavat henkilöstön hyvinvointia erilaisilla henkilöstötutkimuksilla, joilla selvitetään työssä viihtyvyyttä, työtyytyväisyyttä ja työilmapiiriä. Henkilöstöllä on mahdollisuus osallistua harrastus- ja virkistystoimintaan sekä yrityksen järjestämiin tapahtumiin, kuten liikunta- ja yhdessäolopäiviin.

Työntekijöiden osaaminen ja terveys sekä työolosuhteet ja -järjestelyt ovat osa työhyvinvointia, sa-

moin työn monipuolistamisen ja stressin vähentämisen haasteet. Sairauspoissaoloihin ja työssä viihtymättömyyteen puututaan ketjun yrityksissä esimerkiksi yhteistoimintavalmennuksen keinoin sekä laatimalla työtekijöiden iän ja muut ominaisuudet huomioivia henkilöstöohjelmia. Henkilöstöä voidaan motiivoida myös palkitsemisjärjestelmillä ja muilla kannustimilla, kuten erilaisilla henkilöstöpalkinnoilla.

Ketjun toimijat hyödyntävät aloitetoimintaa ja erilaisia henkilöstön palautekanavia vastuullisten toimintatapojen kehittämässä. Henkilöstön hyvinvointiin liittyviä tekijöitä ovat lisäksi toimiva luottamusmiestoiminta sekä sujuva työsuheriitojen käsittely.

Työhyvinvoinnin esimerkkihankkeita elintarvikeketjussa

Inex Partners on toteuttanut projektin, jonka tavoitteena oli vähentää sairauspoissaoloja. Muita henkilöstön hyvinvointia edistäviä hankkeita ovat mm. tupakoinnin lopettamiseen tähtäävien tukiryhmien perustaminen sekä painonhallintahanke yhdessä Painonvartijoiden kanssa.

Gustav Paulig, Fazer Leipomot ja Raisio osallistuivat vuosina 2003-2004 pilottiryhtykinä Henkilöstöjohtamisen laatu elintarviketeollisuudessa -hankkeeseen. Hankkeen tavoitteena oli mm. parantaa työssä viihtymistä ja jaksamista sekä henkilöstön vaikutusmahdollisuuksia. Hanketta koordinoi Suomen Elintarviketyöläisten Liitto ry (SEL) ja sen rahoitti työministeriö.

Elintarviketeollisuudessa käynnistyy syksyllä 2005 turvallisuuskilpailu, jonka tavoitteena on vauhdittaa työympäristön, turvallisuuden, viihtyvyyden sekä tuottavuuden kehittämistä elintarvikealan yrityksissä ja oppilaitoksissa. Hanke jatkuu vuoteen 2007 ja sen toteutuksesta vastaa Työturvallisuuskeskuksen elintarviketeollisuuden työalatoimikunta.

■ Sidosryhmäyhteistyö ja -vuorovaikutus

Henkilöstön ohella elintarvikeketjun toimijoilla on muita tärkeitä sidosryhmiä. Sidosryhmäksi voidaan määrittellä kaikki ne tahot, jotka ovat kiinnostuneet

yrityksen toiminnasta ja sen vaikutuksista. Elintarvikeketjun toimijat ovat luonnollisesti toistensa sidosryhmiä. Lisäksi tärkeiden sidosryhmien joukkoon mahtuu kotimaisen elintarvikeketjun ulkopuolisia tahoja.

Elintarvikeketjun sidosryhmät

Keskeisimmät sidosryhmät ketjun toimijoille ovat omistajien ohella oma henkilöstö, asiakkaat ja kuluttajat. Muita ketjun toimijoiden sidosryhmiä ovat mm.

- Raaka-ainetoimittajat, kone-, laite- ja pakkaustoimittajat sekä muut tavarantoimittajat, sopimustuottajat ja yhteistyökumppanit
 - Valtakunnalliset ja paikalliset viranomaiset ja päätöksentekijät, EU-viranomaiset, työmarkkinajärjestöt sekä elinkeinoelämän, maatalouden ja elintarvikealan kansalliset ja kansainväliset järjestöt ja muut alan yhteistyöelimet
 - Koti- ja ulkomaiset kilpailijat
 - Tutkimuslaitokset, alan oppilaitokset, kuluttaja- ja ympäristöjärjestöt ja media
-

Sidosryhmäyhteistyö perustuu rehelliseen ja avoimeen kanssakäymiseen ja tiedottamiseen. Keskustelu ja vuorovaikutus arvoketjussa toimivien yhteistyökumppaneiden kanssa ovat tärkeitä tapoja pitää yllä elintarvikeketjun toimijoiden yhteistyötä. Sidosryhmien kanssa käydyissä keskusteluissa saadaan olennaista tietoa sidosryhmien näkemyksistä ja mieltymyksistä. Yhteiskuntavastuun hallinnassa voidaan lisäksi hyödyntää asiakkailta ja muilta sidosryhmiltä saatua palautetta.

Sidosryhmävuorovaikutuksella on monia muotoja ja tavoitteita. Yksi varteenotettava ja mielenkiintoinen sidosryhmäyhteistyön muoto on kansalaisjärjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö. Se palvelee molempien osapuolten etua: ketjun toimijat saavat kansalaisjärjestöiltä tietoa oman toimintansa kehittämiseksi. Samalla ne voivat tukea taloudellisin panoksin järjestöjen toimintaedellytyksiä.

Lähialueyhteistyö, hyväntekeväisyys ja sponsorointi

Etenkin ketjun suurimmilla ja näkyvimmillä toimijoilla on merkittävä rooli paikallisyhteisössä. Yritykset toimivat niin työnantajina, paikallisina vaikuttaji-

na kuin veronmaksajinakin. Ketjun toimijat osallistuvat mm. alueelliseen kehittämiseen ja kaavoitukseen yhteistyössä asukkaiden ja asukasyhdistysten kanssa. Ketjun toimijat järjestävät myös erilaisia tilaisuuksia ja tapahtumia, joissa on mahdollista tutustua yrityksen toimintaan. Lisäksi järjestetään yritystoiminnan ajankohtaisia kysymyksiä koskevia tiedotus- ja keskustelutilaisuuksia. Tilaisuuksissa voidaan käsitellä esimerkiksi lähialueeseen kohdistuvien ympäristövaikutusten hallintaa, kuten tuotantolaitoksen meluntorjuntasuunnitelmia, paikallisia asukkaita osallistavia hajupaneelihankkeita sekä toimenpiteitä paikallisiikenteen vähentämiseksi.

Ketjun toimijat tukevat erilaisia järjestöjä ja ovat mukana yleishyödyllisissä hankkeissa. Hyväntekeväisyys ja sponsorointi eivät kuitenkaan ole sama asia. Hyväntekeväisyys merkitsee vastikkeetonta lahjoitusta, josta yritys ei pyri hyötymään markkinoinnissaan; lahjoituksesta ei odoteta seuraavan suoranaista hyötyä eikä tuen julkisuusarvo ole tärkeä. Sponsorointi taas perustuu molempia osapuolia hyödyttävään yhteistyöhön. Sponsorioiva yritys etsii tukikohteensa kautta mm. positiivisia mielikuvia sekä myönteistä julkisuutta. Ketjun toimijat ovat laatineet sponsorointitoimintaa koskevia sääntöjä ja ohjeistuksia.

Esimerkkejä yhteistyöhankkeista elintarvikeketjussa

S-ryhmä tekee valtakunnallista yhteistyötä kahden suuren järjestön, Suomen Punaisen Ristin (SPR) ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) kanssa. SPR:n kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteena on tukea SPR:n jäsenhankintaa sekä lisätä järjestön näkyvyyttä. MLL:n toiminnassa tuetaan alueellisten Yhdessä vanhempana -tapahtumien järjestämistä sekä vanhempien tueksi tarkoitetun internet-palvelun kehittämistä.

Vaasan & Vaasan tekee yhteistyötä mm. Suomen Diabetesliiton kanssa tukemalla DEHKO-ohjelmaa. Ohjelman tavoitteena on ehkäistä aikuisiän diabetesta edistämällä väestön terveyttä sekä ravitsemuksen että liikunnan keinoin. Ohjelmakokonaisuuteen liittyy myös VAASAN Kuntokiri -hanke, joka haastaa kansalaiset liikkumaan ja kiinnittämään huomiota elintapoihinsa.

Yhteistyötä tehdään sekä paikallis- että konsernitasolla eri tahojen, kuten koululaitoksen, tiedeyhteisön, korkeakoulujen sekä terveydenhuollon edustajien kanssa. Ketjun toimijoilla on omia säätiöitä, jotka myöntävät apurahoja ja taloudellista tukea esimerkiksi elintarvikkeita koskevan tutkimuksen edis-

tämiseen. Yritykset saattavat lisäksi tukea paikallista liikunta- ja kulttuuritarjontaa tekemällä yhteistyötä mm. oman toimialueensa paikallisjärjestöjen ja -seurojen kanssa sekä osallistumalla paikallistapahtumien järjestelyihin.

FIBS – Finnish Business & Society ry

FIBS on vuonna 2002 perustettu yritysverkosto, jonka tavoitteena on edistää vastuullista liiketoimintaa. Verkosto pyrkii luomaan keskustelua ja kumppanuutta yritysten, julkisen sektorin sekä kuluttajien ja kansalaisten välille vastuullisten toimintatapojen kehittämiseksi. FIBS-verkostoon voivat liittyä kaikki suomalaiset yritykset, jotka toiminnassaan sitoutuvat edistämään yritysten yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti kestävää kehitystä. Elintarvikeketjusta FIBS:n toiminnassa ovat mukana mm. Kesko Oyj, Paulig Oy ja SOK.

Lisätietoja FIBS-verkostosta: <http://www.businessandsociety.net>

Kuluttajat ja asiakkaat

Kuluttajien ja asiakkaiden näkemyksillä yksittäisten toimijoiden ja koko elintarvikeketjun vastuullisuudesta on suuri merkitys ketjun yritysten toimintaan ja tuotteiden menestymiseen markkinoilla. Näitä näkemyksiä voidaan hyödyntää vastuullisten toimintatapojen kehittämisessä koko ketjun tasolla sekä erityisesti yksittäisissä yrityksissä.

Suorimpia menetelmiä kuluttajien ja asiakkaiden näkemysten selvittämiseen ovat mm. kuluttaja- ja asiakaspalautteen kerääminen ja analysointi sekä asiakas- ja kuluttajatytyväisyyden kartoittaminen. Myös kuluttajapalvelun kautta saadaan tietoa kuluttajien mieltymyksistä ja näkemyksistä. Ketjun toimijat ovat toteuttaneet muitakin tuotteita ja ketjun toimintaa koskevia kuluttajatutkimuksia. Muutamat yritykset ovat lisäksi teettäneet asiakaskyselyjä yrityksen vastuullisuudesta selvittääkseen miten asiakkaat näkevät yrityksen suoriutuvan vastuun kantamisessa.

Kuluttajiin liittyviä erityiskysymyksiä käsitellään tarkemmin luvussa *Ketjun yhteiskuntavastuu ja kuluttajat*.

Tavarantoimittajat ja alihankkijat

Kuluttajien ja asiakkaiden ohella toimitusketjua edustavat yhteistyökumppanit ovat keskeisiä elintarvikeketjun sidosryhmiä. Ketjun toimijat voivat toteuttaa yhteiskuntavastuutaan tekemällä yhteistyötä luottavien ja vastuunsa kantavien yrittäjien kanssa sekä kannustamalla yhteistyökumppaneita vastuullisiin toimintatapoihin. Tavarantoimittajasuhteet korostuvat erityisesti tuontikaupan sosiaalisten ja ympäristörisien hallitsemisessa.

Ketjun toimijoilla on käytössään useita menetelmiä toimitusketjun hallintaan myös kotimaassa. Alihankkijoiden ja tavarantoimittajien valinta perustuu usein tiettyihin kriteereihin, jotka yhteistyökumppanin tulee täyttää. Yhteistyökumppaneiden odotetaan olevan maineeltaan hyviä, toiminnassaan luotettavia ja joustavia. Lisäksi heidän tulee noudattaa laatukriteerejä sekä taata täsmälliset toimitukset.

Ympäristövastuun näkökulmasta toimitussuhteen syntymisen ehtona voi olla toimiva ympäristöjärjestelmä tai jopa ympäristö- tai yhteiskuntavastuun raportin julkaiseminen. Yhteistyökumppaneiden sosiaalisen ja ympäristövastuun kartoittamisessa voidaan hyödyntää alihankkijoiden laatu- ja ympäristöauditoiteja. Toimitusketjun vastuun näkökohtien hallintaa pyritään kehittämään käymällä vuoropuhelua yhteistyökumppanien kanssa ja kannustamalla näitä vastuullisuustyöhön. Työtä helpottamaan on laadittu erilaisia muistilistoja ja muuta materiaalia.

Vihannesten ja tuoretuotteiden toimitusketjun hallinta

Kesko käyttää suomalaisia vihannestoimittajia, joilla on Kotimaisten Kasvien sirkkalehtitunnuksen käyttöoikeus ja jotka noudattavat Kotimaisten Kasvien ”Hyvät tuotantomenetelmät” -ohjeistusta. Tuontivihanneksilta vaaditaan puolestaan EurepGAP-sertifikaatti, jossa määritellään tuotannolle asetetut jäljitettävyy-, tuoteturvallisuus- ja ympäristövaatimukset.

■ Elintarviketurvallisuus ja tuotevastuu

Tuoteturvallisuus on elintarvikealalla keskeinen vastuullisuuden osa-alue, joka koskee kaikkia tuotantoketjuun osallistuvia. Ketjun toiminnan lähtökohtana on taata tuotteiden turvallisuus, terveellisyys ja puhtaus alkutuotannosta kulutukseen. Elintarvikeketjun hygieniariskit liittyvät raaka-aineiden tuotantoon ja hankintaan, elintarvikkeiden valmistusprosesseihin sekä kuljetuksiin. Turvallisuus- ja laatuvaatimukset koskevat elintarvikkeiden ohella maatalouden tuotantopanoksia, kuten lannoitteita, rehuja ja kasvinsuojelua-

Lakisääteiset toimenpiteet takaavat tuotteiden, raaka-aineiden ja valmistusprosessien laadun ja turvallisuuden. Lisäksi ketjun toimijoilla on käytössä erilaisia lainsäädännön vaatimuksia kattavampia me-

netelmiä ja käytäntöjä, kuten laatu- ja toimintajärjestelmiä (ISO 9001 ja 14 001). Osa ketjun toimijoista on ottanut käyttöönsä British Retail Consortiumin (BRC) kehittämän elintarvikealan elintarviketurvallisuusstandardin (BRC Food), jota voidaan hyödyntää esimerkiksi asiakaskyselyihin vastattaessa. Raaka-aineanalyysijä tehdään tuotannon eri vaiheissa, ja seurannan tukena käytetään erilaisia tietojärjestelmiä. Jäljitettävyyden ainesosista tuotteeksi turvataan mm. raaka-ainevirtojen varastokirjanpidolla ja tuotemerkinnöillä. Hygieniosaamistutkinnon suorittaneiden henkilöiden määrä on kasvanut selvästi, ja elintarvikealan omavalvontavelvoitteen toteutuminen parantunut. Lisäksi ketjun toimijat ovat laatineet toimintatapaohjeistuksia poikkeustilanteita kuten tuotteiden takaisinvetoa ja siitä tiedottamista varten.

Tutkimus ja tuotekehityskin ovat osa tuoteturvallisuutta – niiden turvin kehitetään innovatiivisia, terveellisiä ja kuluttajien tarpeet täyttäviä tuotteita. Tutkimuksen ja tuotekehityksen keinoin vaikutetaan tuotteiden ja pakkausten kuluttajaystävällisyyteen sekä hävikin pienentämiseen. Tuotepakkaukset ja kuljetukset ovat osa koko ketjun kattavaa elintarviketurvallisuutta. Tuotepakkaukset suojaavat tuotteita ja lisäksi niissä voidaan esittää tietoja tuotteen ominai-

suuksista sekä oikeasta käytöstä ja säilytyksestä. Kuljetuksilla varmistetaan mm. kylmäketjun säilyminen läpi elintarvikeketjun raaka-aineista lopputuotteisiin.

Elintarviketurvallisuus on Suomessa korkealla tasolla. Elintarvikevälikkeiden tautitartuntojen määrä on jopa laskenut vakavien tartunnanaiheuttajien osalta. Eläinlääkkeiden käyttö on Suomessa hallittua ja kotimaisissa elintarvikkeissa on alhainen eläinlääkkeiden ja ympäristömyrkkujen pitoisuus.

Elintarviketurvallisuuden ja tuotevastuun näkökohtia ja tunnuslukuja

Elintarvikevälikkeiset tautitapaukset

- Tautitapausten määrä: yleiset ja vakavat taudinaiheuttajat

Jäämävalvonta

- Elintarvikkeiden ja rehujen jäämävalvonnan tulokset

Omavalvontakysymykset

- Omavalvontavelvoitteen toteutuminen
- HACCP:n mukaiset omavalvontajärjestelmät

Hygieniosaamistutkinto

- Hygieniapassit
- Tutkinnon suorittaneiden lukumäärä

Tuotantopanokset

- Turvallisuus- ja laaturikkomusten määrä
-

■ Ihmisoikeudet ja tasa-arvokysymykset

Ihmisoikeuksiin, kuten työntekijöiden järjestäytymiseen tai lapsityövoiman käyttöön liittyvät sosiaalisen vastuun näkökohdat saattavat ensi kuulemalta vaikuttaa kotimaisen elintarvikeketjun toiminnassa epäolennaisilta kysymyksiltä. Tiettyjen elintarviketeollisuuden tuontiraaka-aineiden hankinnassa sekä kaupan ostotoiminnassa ne ovat kuitenkin tärkeä osa ketjun toimijoiden yhteiskuntavastuuta.

Tasa-arvokysymykset kuuluvat sosiaalisen vastuun piiriin myös kotimaisen elintarvikeketjun toiminnassa. Tilanteen kehittymistä seurataan yrityksissä henkilöstö- ja vastuuraportoinnin keinoin. Tasa-arvokysymyksiä varten on laadittu ohjeistuksia ja tasa-arvosuunnitelmia, joissa käsitellään mm. palkkaerojen syitä ja perhevapaajärjestelyjä. Ketjun yrityksissä on laadittu erilaisia eettisiä periaatteita ja toimintaohjeita, joissa määritellään yrityksen lähestymistapa ihmisoikeuksiin ja tasa-arvoon sekä liiketoiminnan eettisyyteen ja yhteisöllisyyteen.

Sosiaalisen vastuun erityispiirteet alkutuotannossa

Maatilat ovat usein sukutiloja ja samoilla tiluksilla on saatettu viljellä maata jopa vuosisatojen ajan. Viljelijän toimenkuva on kuitenkin muuttunut paljon. EU-jäsenyys on tuonut mukanaan muutoksia maataloustuotteiden markkinatilanteeseen ja maatalouden tukipolitiikkaan, mikä on osittain lisännyt epävarmuutta tilojen toiminnan jatkuvuudesta. Myös kilpailutilanteen vaatimat suuret investoinnit tuovat mukanaan taloudellisia riskejä ja lisääntyneet paperityöt vievät aikaa varsinaiselta ammatinharjoittamiselta. Työmäärän kasvaessa työn vaativuustaso on noussut.

Koulutuksen avulla voidaan parantaa mm. viljelijöiden laatu- ja ympäristötietoutta sekä maatilayrityksen johtamisessa vaadittavia taitoja. Laatukoulutusta on tehostettu panostamalla tilojen johtamisen osaamiseen, perustamalla laatuklubeja ja ottamalla käyttöön laatuindeksejä. Laatukoulutukseen osallistui vuonna 2004 noin 3 800 maatilayrittäjää ja vuoden loppuun mennessä koulutettiin yhteensä noin 18 000 tilaa. Haasteena on tavoittaa myös ne viljelijät, jotka eivät hyödynnä koulutustarjontaa. Koulutuksen ja neuvonnan kehittämisessä voitaisiin lisäksi hyödyntää tehokkaammin maatalousyrittäjien käytännön kokemusta.

Maataloustuottajien lomat ja lomittajakäytännöt ovat yksi tilallisten työssä jaksamiseen liittyvä kysymys. Vaikka seitsemänpäiväiseen työviikkoon sitovassa kotieläintuotannossa oikeus lomittajaan on lakisääteinen, saattaa lomitusavun ja osaavan palkkatyövoiman saaminen olla ajoittain vaikeaa. Maatilojen kehittynyt tekniikka asettaa uusia vaatimuksia lomittajien taidoille, mikä pienentää ammattitaitoisten lomittajien tarjontaa.

Alkutuotannolle tyypillinen sosiaalisen vastuun näkökohta on maaseudun sosiaalisen rakenteen muuttuminen. Väestön muuttaessa maaseudulta taajamiin perinteiset kyläyhteisöt harvenevat ja maaseudun yhteisöllisyys vähenee. Vaikka väestön vähentyminen maaseutualueilla on tasaantunut, jatkuu väestön keskittyminen syrjäiseltä maaseudulta paikallisiin keskuksiin ja kaupunkiseuduille edelleen. Maatilojen rakenteet ovat muuttuneet: keskimääräisen tilakoon kasvaessa maatiloista on tullut aikaisempaa yksinäisempiä elinympäristöjä, kun ”tyhjä tila” tilusten ympärillä on laajentunut. Maaseudun aluekehittämisen tavoitteena onkin luoda uusia toimintatapoja sekä edistää toimijoiden välistä yhteistyötä maaseudun elinvoimaisuuden turvaamiseksi.

Sosiaalisen vastuun näkökohtia ja tunnuslukuja alkutuotannossa

Maaseudun väestökehitys

- Väestön lisääntyminen/vähentyminen harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla

Maaseudun pienyritykset

- Mikroyritysten lukumäärän ja henkilöstön kehitys

Maaseudun kehittämisohjelmat

- Toteutuneiden yrityshankkeiden lukumäärä
- Hankkeille myönnettävän rahoituksen määrä
- Ohjelmakaudella syntyneiden yritysten määrä
- Ohjelmien avulla luotujen uusien tai korvaavien työpaikkojen määrä

Alueelliset kehittämisohjelmat

- Ohjelmien tulokset: uudet toimintatavat, lisääntynyt yhteistyö sekä maaseudun elinvoimaisuus

Kehittämishankkeiden ja investointien rahoittaminen

- Hankkeisiin ja investointeihin myönnetyn tuen määrä
-

Yhteiskuntavastuun esimerkkejä ja erityisteemoja

Esimerkkejä ketjun eri osista

■ Tuotantopanosteollisuuden erityisteemoja ja esimerkkejä

EFMA:n tuotevastuumalli

Euroopan Lannoiteteollisuusliitto (*European Fertilizer Manufacturers Association, EFMA*) on laatinut Vastuu Tuotteesta -ohjelman, joka auttaa lannoitteiden valmistamisen ja käytön vastuukysymysten hallinnassa. EFMA:n mallin lähtökohtana on vastuu tuotteesta sen valmistuksesta loppukäyttöön asti. Tuotevastuu tarkoittaa terveyttä, turvallisuutta ja ympäristöä koskevien vastuunäkökohtien huomioimista läpi tuotteen elinkaaren. Sekä lannoitteet että niiden raaka-aineet, lisäaineet ja välituotteet käsitellään, valmistetaan, varastoidaan ja käytetään mm. työterveys-, turvallisuus- sekä ympäristönäkökohdat huomioiden.

Ohjelma perustuu EU:n asettamiin velvoitteisiin ja säädöksiin sekä EFMA:n omiin suosituksiin. Mallissa määritellään lannoitevalmistajien toimintaa ohjaavat arvot sekä tavoitteet. Lisäksi siinä on lueteltu jokaista tuotteen elinkaaren vaihetta määrittävät toimintakriteerit sekä esitellään esimerkkejä alan parhaista käytännöistä. Ohjelmaan on laadittu seuranta-järjestelmä, jonka mukaan tavoitteiden toteutumista voi seurata yrityskohtaisesti. Vastuu Tuotteesta -ohjelman toteutumista seurataan sekä yritysten itsearviointeilla että ulkopuolisen tahon varmennuksilla. Itsearvioinnin tuloksista koostetaan yhteenveto, jossa tarkastellaan ohjelman toteutumisesta eurooppalaisessa lannoiteteollisuudessa. Kotimaisessa elintarvikeketjussa ohjelmaa noudattaa Kemira GrowHow. Lisätietoja EFMA:n tuotevastuumallista löytyy internetosoitteesta <http://www.efma.org>

Yritysvastuu Kemira GrowHow'n toiminnassa

Kemira GrowHow'n tavoitteena on huomioida kestävä kehitys tasapuolisesti yrityksen kaikessa toiminnassa. Sovellettavat periaatteet on kerrottu yhtiön liiketoimintatavassa, joka kuvaa yhteiskuntavastuun toteutumista yrityksen toiminnassa. Yritysvastuu perustuu ensisijaisesti organisaation sisäiseen avoimuuteen ja toimintatapoihin, jotka heijastuvat myös yrityksen ulkopuolelle.

Kemira GrowHow noudattaa kemianteollisuuden kansainvälistä Responsible Care -ohjelmaa sekä Euroopan Lannoiteteollisuusliiton (EFMA) Vastuu

Tuotteesta -ohjelmaa. Vastuullisten toimintatapojen kehittämisessä sovelletaan lisäksi elinkaariajattelun mukaista tapaa tarkastella ja arvioida yrityksen toimintojen vaikutuksia yhteiskunnassa. Lähestymistapa auttaa ymmärtämään, miten ketjun toimijoiden vastuut ja kestävä kehitys ulottuvuudet kytkeytyvät toisiinsa tuotteen elinkaaren eri vaiheissa.

Ympäristövastuun osalta Kemira GrowHow'ssa panostetaan ensisijaisesti lannoitteiden oikeaan ja turvalliseen käsittelyyn ja käyttöön maataloilla. Muita ympäristövastuun haasteita ovat elintarvikeketjun toimijoiden välisten kuljetusten ympäristövaikutusten hallinta sekä alihankintaketjujen ympäristövastuun kartoittaminen. Pakkausmateriaaleihin liittyen Kemira GrowHow on kehittänyt lannoitesäkkien keräysjärjestelmän yhteistyössä 4H-järjestön kanssa. Yritys on myös järjestänyt viljelijäkoulutusta yhdessä neuvontajärjestöjen, kuten ProAgria Maaseutukeskusten Liiton, kanssa. Viljelijäkoulutuksen ohella koulutusta, neuvontaa ja tiedotusta on tarjolla Kemira GrowHow'n asiakaslehdessä ja Farmit.net -verkkoportalissa.

Suomen Rehun Turvallista Hyvinvointia -ohjelma

Suomen Rehu on kehittänyt Turvallista Hyvinvointia -ohjelman rehuotannon vastuullisuusnäkökohtien hallitsemiseksi. Toiminnan lähtökohtana on valmistaa turvallisiksi tunnetuista raaka-aineista tasapainoisia rehuja, joiden avulla tuotetaan laadukkaita kotimaisia elintarvikkeita. Ohjelman tavoitteena on asiakkaiden, henkilöstön, ympäristön ja eläinten hyvinvoinnin edistäminen. Ohjelman vaatimukset kattavat koko ketjun: ne koskevat niin raaka-aineiden valintaa, henkilöstön motiivointia, tehtaiden ja hallinnon toimintaa kuin kuljetuksia ja myyntiä.

Turvallista Hyvinvointia -järjestelmä kattaa toiminnan laatu-, ympäristö- sekä työterveys- ja turvallisuusnäkökulmat. Ohjelma perustuu HACCP:n mukaisille käytännöille (mm. hygieniaojelma, riskiarvioitukset ja Turvallista Hyvinvointia -sopimukset). Toimintaa ohjaavat lisäksi ISO 9001 ja ISO 14 001 laatu- ja ympäristöjärjestelmät sekä työturvallisuusstandardi BS 8800. Järjestelmän korkeimmalla tasolla ovat laatupalkintokriteeristön mukaiset vaatimukset.

Turvallista Hyvinvointia -sopimukset tehdään rehun tuotantoketjussa sekä eteen- että taaksepäin. Tavoitteena on sitouttaa kaikki tuotantoketjun osat laa-

tuun ja ympäristöarvoja korostavaan toimintaan. Suomen Rehu toimittaa maataloille turvallisia rehuja, ja tuottaja sitoutuu puolestaan toimittamaan jalostamoille puhtailla tuotantopanoksilla tuotettua lihaa, muniä ja maitoa. Jalostamon vastuulla on säilyttää tuotteen korkea laatu kaupan välityksellä loppukuluttajille asti.

Toimintaa seurataan ketjussa portaalta toiselle raaka-aineiden hankinnasta rehujen valmistukseen, kuljetukseen ja käyttöön asti. Turvallista Hyvinvointia-sopimukset laaditaan toimittajakohtaisesti, jolloin tunnetaan raaka-aineiden toimittajat, turvallisuus- ja ruokintaominaisuudet sekä laatu. Turvallista Hyvinvointia -sopimuksen tehneelle jalostajalle tuotteen sa myyvä maatila on automaattisesti mukana järjestelmässä. Myös kuljetuksista vastaaville yhteistyökumppaneille on määritelty tietyt ohjelman mukaiset kriteerit koskien mm. kuljettajan ja kaluston pätevyyttä.

■ Alkutuotannon erityisteemoja ja esimerkkejä

Hyvät toimintatavat laatuhyönteiden perustana

Hyvien kansallisten tuotantotapojen ja muiden vastaavien käytäntöjen laatiminen on tärkeä osa laatuhyönteitä. Ohjeistukset ja toimintatapojen kuvaukset syntyvät tuottajien, tutkimuslaitosten sekä valvontaviranomaisten välisessä yhteistyössä. Ne ovat yhdistelmä lainsäädäntöä ja elinkeinon parhaiksi kokemia käytäntöjä. Ohjelmien suunnitteluvaiheessa huomioidaan myös yhteensopivuus teollisuuden ohjelmien ja kriteerien kanssa. Näin tuotantotapaohjelmat täyttävät teollisuuden raaka-aineelle asettamat vaatimukset.

Ohjelmien laadinnassa huomioidaan sekä tuotteen että toiminnan laatu ja tuotantoa ohjaavat eettiset periaatteet. Tuotantotapaohjeistuksia on toistaiseksi laadittu mm. maidolle, viljantuotannolle, naudanlihalle, sianlihan tuotannolle ja siipikarjatuotannolle.

Tuotantotapaohjeistojen tavoitteena on turvata kannattava ruoantuotanto, turvallinen ruoka, ihmisten ja eläinten hyvinvointi sekä ekologinen ja eettinen kestävyys. Hyviä käytäntöjä ja tuotantotapoja voidaan vahvistaa mm. koulutuksen ja neuvonnan avulla. Ohjeistusten hyödyntäminen on myös viestinnällinen haaste: hyvien tuotantotapojen mukaisesti tuotettujen elintarvikkeiden arvoa voidaan korostaa

viestinnän keinoin kuluttajien ostopäätöksiin vaikuttamiseksi.

Luomutuotanto

Luonnonmukaisen tuotannon peltoala pysyi vuonna 2004 edellisten vuosien tasolla: noin 7 % peltoalasta, eli 150 000 hehtaaria on luonnonmukaisesti viljeltyä. Luomutuotanto on - ainakin toistaiseksi - melko rajallinen, mutta tarpeellinen tuotantosuunta. Se tarjoaa selkeän vaihtoehdon tuotevalikoimissa ja toimii tietyiltä osin ympäristövastuun kannustimena myös muille tuotantotavoille. Lisäksi luomutuotteet ovat kuluttajille tapa toteuttaa arvojaan ostotottumuksiinsa ja tuotevalinnoissaan.

Luomutuotteille on oltava kysynnän lisäksi toimivat markkinat, jotta tuotantosuunta voi kehittyä tuoteryhmänä muiden joukossa. Luomutuotteiden osuus elintarvikkeiden markkinoista oli vuonna 2004 noin 1 %. Jatkuvasti luomutuotteita käyttäviä kuluttajia arvioidaan puolestaan olevan noin viidennes suomalaisista. Luomutuotteiden kulutuksen edistäminen vaatii panostusta markkinointiin. Tuotannon järjestämisen taloudellisesti kannattavaksi on haasteellinen kysymys.

Eläinten hyvinvointi

Eläinten hyvinvointitilanne on Suomessa pääosin hyvä. Eläinsuojelurikkomuksia esiintyy jonkin verran. Taustalla ovat useimmiten karjankasvattajan eläinhallinnan ongelmat. Tilanteen parantamiseksi tiedotuksen, koulutuksen ja neuvonnan määrää on lisätty ja valvonnan vaikuttavuutta tehostettu mm. auditointien avulla. Eläinkuljetukset ovat eläinsuojelun näkökulmasta Suomessa hyvällä tasolla. Säästöjen vastaisia tapauksia esiintyy kuitenkin edelleen satunnaisesti.

Tuotantoeläinten hyvinvointia voidaan edistää mm. tehokkaammalla neuvonnalla ja tiedottamisella. Toisaalta tiedonvaihtoa ja yhteistyötä maataloustuottajien kanssa tulisi tiivistää; tällä hetkellä käytännön kokemus jää suuressa määrin hyödyntämättä. Eläinten terveydenhuoltojärjestelmiä on ryhdytty kehittämään yhdessä elinkeinon harjoittajien ja viranomaisten kanssa. Maa- ja metsätalousministeriössä laaditaan parhaillaan tuotantoeläinten hyvinvointistrategiaa, jonka on määrä valmistua alkuvuodesta 2006.

Hyvinvoiva tuotantoeläin -opas

ProAgria Maaseutukeskusten Liitto on julkaissut eläinten hyvinvointia käsittelevän oppaan. Hyvinvoiva tuotantoeläin-opas käsittelee eläimen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä, kuten eläinten luontaisia käyttäytymistarpeita sekä ihmisen ja eläimen välistä vuorovaikutusta. Oppaassa tarkastellaan myös eläinten hyvinvoinnin merkitystä kotieläintilan tuotannon kannattavuuden näkökulmasta. Lisäksi oppaaseen on koottu mm. naudan, sian, siipikarjan sekä hevosen lajikohtaisia hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä.

Lisätietoja julkaisusta: <http://www.proagria.fi>

Karjatilan ympäristömittari

Karjatilan ympäristömittari on ProAgria Maaseutukeskusten Liiton kehittämä työkalu. Sen avulla voidaan pisteyttää ympäristön kannalta keskeiset toiminnot maito- ja naudanlihataloilla. Mittari on työväline, jonka avulla viljelijä voi kehittää omaa tuotantoaan: se kertoo, mitkä asiat ja toimintatavat tilalla ovat kunnossa ja mitkä vaativat lisäpanostusta. Ympäristömittari tarjoaa uusia mahdollisuuksia ketjun vastuullisuuden viestimisessä kuluttajille. Mittariin koottujen tietojen avulla voidaan kertoa esimerkiksi ympäristöasioiden hoidosta ja eläinten hyvinvoinnista maataloilla.

Ympäristömittarilla toteutettujen luokitusten mukaan ympäristön tilaan, luonnon monimuotoisuuteen ja eläinten hyvinvointiin liittyvät asiat ovat suomalaisilla karjataloilla keskimäärin tyydyttävällä tai hyvällä tasolla. Eniten parannettavaa on karjanlannan hyödyntämisessä, eläinten oloissa, jätteiden lajittelussa sekä uusiokäytön tehostamisessa. Luokitukset tehtiin vuosina 2000–2004, jolloin arvioitiin 137 maitoa ja naudanlihaa tuottavaa tilaa.

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton vastuullisuushankkeet

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitossa (MTK) yhteiskuntavastuuseen liittyvät kysymykset on huomioitu periaate- ja tavoiteohjelmissa. MTK kantaa oman osansa elintarvikeketjun yhteiskuntavastuusta seuraamalla ja ottamalla kantaa alkutuotantoa koskeviin ajankohtaisiin kysymyksiin. Vuosittain toteutetaan erilaisia yhteiskuntavastuun teemoja käsitteleviä hankkeita.

Työssä jaksaminen tulee tavalla tai toisella esiin kaikessa maataloille ja maaseutuyrityksiin suuntautuvassa MTK:n toiminnassa. Tilallisia opetetaan huolehtimaan tilan hoidon ohella omasta hyvinvoinnistaan, kuten työkyvyn ylläpitämisestä sekä työterveydestä ja -turvallisuudesta. Sosiaalisen vastuun kysymyksiä käsitellään lisäksi yhteistyöhankkeissa, joissa MTK on mukana.

Maaseudun tukihenkilöverkkohanke keskittyy työssä jaksamisen ongelmiin maataloilla. Hankkeessa on luotu tukihenkilöiden verkosto, joka auttaa työuupumusta potevia ammatinharjoittajia. Tukihenkilöt ovat tehtävään koulutettuja viljelijöitä, jotka toimivat luottamuksellisesti. Tukihenkilöihin otetaan yhteyttä mm. ihmissuhdeongelmista, sairauksista ja tapaturmista sekä työuupumisesta johtuvista syistä. Hankkeelle myönnettiin vuonna 2004 valtakunnallinen Kansalaistoiminnan tunnustuspalkinto.

MTK:lla on lisäksi käynnissä maatilan johtamiseen keskittyvä Perheviljelmän johtaminen -hanke. Hankkeen tavoitteena on edistää työssä jaksamista

ja toiminnan jatkamista. Keskeisiä aiheita ovat mm. tehokas resurssien jakaminen ja toimintojen johtaminen maatilalla. Hankkeessa kootaan työkalupakki maatilan ja maaseutuyrityksen johtamiseen sekä perustetaan mentoriverkosto auttamaan maatalousryhtäjäyden eri vaiheissa.

MTK on myös osallistunut hankkeeseen, jolla edistetään koulujen maaseutulähtöistä ympäristökasvatusta (*Eco-learn – Maalle oppimaan*) ja kasvataan tulevia yhteiskunta- ja ympäristövastuullisia kuluttajia.

Geenimuunnellut lajikkeet

Tieteen ja teknologian nopea kehitys luo uusia tuotanto- ja jalostusmenetelmiä. Myös suomalaisen elintarvikeketjun toimijat joutuvat ottamaan kantaa niiden käyttöön. Geenimuunneltujen lajikkeiden käyttöön liittyy mm. tuotteen terveellisyyden ja turvallisuuden sekä tuotannon eettisyyden näkökohtia. Aihepiirin hallinnassa korostuvat sidosryhmäsuhteet sekä kuluttajien ja asiakkaiden mielipiteen kuunteleminen ja sen kunnioittaminen.

Kansainvälisen tilanteen kehittyminen geenimuunneltujen lajikkeiden kehittämisessä ja käytössä heijastuu kotimaisen elintarvikeketjun toimijoihin. Kiristyvä kilpailu ja kustannustekijät saattavat lisätä paineita siirtäytään geenimuunneltujen lajikkeiden käyttöön myös Suomessa. Aihe koskettaa koko elintarvikeketjua ja siitä keskustellaan ketjun toimijoiden kesken.

Elintarviketeollisuuden erityisteemoja ja esimerkkejä

Tuontiraaka-aineet ja yhteiskuntavastuu: esimerkkinä kaakao ja kahvi

Kaakaota viljellään Länsi-Afrikassa, Etelä-Amerikassa ja Kaakkois-Aasiassa. Länsi-Afrikassa on noin miljoona kaakaonviljelijää ja 70 % maailman kaakaosta tuotetaan Norsunluurannikolla, Nigeriassa, Ghanassa ja Kamerunissa.

Cloetta Fazer on mukana Euroopan suklaa-, maakeis- ja keksiteollisuuden CAOBISCO-järjestön kehitystyössä, jonka tavoitteena on edistää ympäristön huomioon ottavaa ja sosiaalisesti vastuullista kaakaonviljelyä. Työn tarkoituksena on laatia sertifiointijärjestelmä olosuhteiden valvomiseksi kaakaonviljelmillä. Rakenteilla oleva järjestelmä perustuu kansainvälisille työstandardeille. Hankkeessa laaditaan periaatteet, joiden mukaan raportoidaan standardien noudattamisesta. Lisäksi vastuullista kaakaonviljelyä edistetään kouluttamalla viljelijöitä tuottavista ja kestävästä viljelymenetelmistä sekä kansainvälisestä työolainsäädännöstä. Afrikassa toteutetut pilottiprojektit ovat

tuottaneet tulosta: viljelmien tuottavuus on parantunut ja viljelijöiden ansiotasot nousseet.

Kaakaon ohella toinen merkittävä kotimaisen elintarvikeketjun ulkopuolelta tuotettava raaka-aine on kahvi. Maailman kahvintuotanto oli vuonna 2002/2003 noin 122 miljoonaa 60 kilon kahvisäkkiä. Suurimmat kahvintuottajamaat ovat Brasilia, Kolumbia ja Vietnam.

Gustav Paulig ostaa raakakahvin joko alkuperämaissa toimivilta vientiyrityksiltä tai eurooppalaisilta maahantuojilta ja kauppahuoneilta. Pauligin ostajat käyvät säännöllisesti tuottajamaissa tapaamassa yhteistyökumppaneita ja tutustumassa kahvintuotannon olosuhteisiin. Kahvin tuotantotavat ovat yksi raakakahvin laatumäärittämisen kriteeri. Tuotannolta edellytetään mm. vähän ympäristöä kuormittavia menetelmiä sekä turvallisia ja vastuullisia työoloja. Pauligin eettisen tavaranhankinnan periaatteiden mukainen toiminta on edellytys yhteistyökumppaneina toimivilta vientiyrityksiltä ja maahantuojilta.

Lisäksi Paulig osallistuu International Coffee Partners GmbH:n (ICP) välityksellä kahvinviljelijöiden hyvinvoinnin ja kestävästi tuotetun kahvintuotannon edistämiseen. ICP:n tavoitteena on toteuttaa kestävä kehityksen mukaisia hankkeita kahvia tuottavissa maissa. Hankkeilla kohennetaan viljelijäperheiden elinoloja sekä kehitetään kestäviä kahvinviljely- ja käsittelyteknikoita. Vuonna 2004 uusia hankkeita käynnistettiin mm. Ugandassa ja Perussa.

Yhteiskuntavastuu ja alkoholi: panimo- ja virvoitusjuomateollisuuden kampanjat

Panimo- ja virvoitusjuomateollisuus ei valmista eikä markkinoi alkoholipitoisia juomia alle 18-vuotiaille. Silti alkoholijuomia päätyy alle 18-vuotiaiden käyttöön. Panimo- ja virvoitusjuomateollisuus haluaa osaltaan olla mukana ehkäisemässä lasten hyvinvoinnille alkoholista aiheutuvia haittoja, ja tukemassa nuorten kasvua vastuullisiksi aikuisiksi.

Panimo- ja virvoitusjuomateollisuusliitto tekee yhteistyötä Nuorten Akatemian kanssa alaikäisten alkoholinkäytön ehkäisemiseksi. Liitto tukee Nuorten Akatemian Mahis- ja Note -toimintaa, sekä palkitsee vuosittain yläasteiden parhaita alkoholinkäyttöä ehkäiseviä toimintasuunnitelmia AFTER EIGHTEEN -kannustuspalkinnoin.

Nuorten Akatemia on tehnyt kumppanuussopimuksen valtioneuvoston Alkoholiohjelman 2004–2007 kanssa. Nuorten Akatemian kautta panimoteollisuus osallistuu osaltaan Alkoholiohjelman toteutukseen.

CIAA:n suositukset vastuullisesta mainonnasta

Euroopan elintarvike- ja juomateollisuuden keskusliitto (CIAA) on laatinut suosituksen elintarvikkeiden mainonnasta. Suositus koostuu seitsemän kohtaa sisältävästä listasta, jossa käsitellään elintarvikkeiden mainonnassa huomioitavia kysymyksiä. Suositus on Suomessa toimivien elintarviketeollisuusyritysten käytössä.

CIAA:n suositus elintarvikkeiden mainonnasta

1. Tuotteesta esille otettujen ominaisuuksien mainonta ei saa olla harhaanjohtavaa (ml. annoskoko, sisältö, ravintoarvo ja terveyttä edistävät ominaisuudet).
2. Ravitsemukseen ja terveyteen liittyvien väittämien on oltava tieteellisesti todennettuja.
3. Mainonta ei saa houkutelua liikakulutukseen ja esitettyjen annoskokojen on oltava normaaleja.
4. Kun ruoka esitetään osana ateriakokonaisuutta, esitystavassa on otettava huomioon yleisesti hyväksytyt hyvän ruokavalion periaatteet.
5. Mainonta ei saa väheksyä terveyttä edistävää tasapainoista ruokavaliota.
6. Mainonta ei saa väheksyä terveellistä aktiivista elämäntapaa.
7. Elintarvikkeita, joita ei ole tarkoitettu aterioiksi, ei saa esittää aterioiden korvikkeena.

Lisätietoja: <http://www.ciaa.be> ja Elintarviketeollisuusliitto ry

CIAA on laatinut lisäsuosituksen lapsiin kohdistetusta mainonnasta. Lisäsuosituksissa korostetaan muun muassa, että mainokset eivät saa johtaa lapsia harhaan tai rohkaista lapsia huonoihin ruokailutottumuksiin. Tuotteen mainontaa ei myöskään saa liittää oh-

jelman sisältöön niin, että niiden välinen raja hämärtyy.

Myös Kansainvälinen kauppakamari (ICC) on laatinut erilaisia ohjeita markkinointiin ja mainontaan. Ohjeet koskevat mm. ympäristömainontaa, lapsiin

ja nuoriin kohdistuvaa mainontaa sekä sponsorointia. Lisäksi ICC on koonnut erityiset ohjeet elintarvike- ja juomateollisuuden mainontaa ja markkinointia varten.

Lisätietoja ohjeistuksista ICC:n Suomen osaston internetsivuilta: <http://www.iccfi.fi>

Katso myös kansainväliset ICC:n kotisivut: <http://www.iccwbo.org>

Sopimustuottajayhteistyö

Maataloustuottajat ovat tuotantopanosten käyttäjiä ja elintarviketuotannon raaka-aineiden tuottajia. On

tärkeää, että maataloustuotteiden ja elintarviketeollisuuden raaka-ainetuotanto perustuu oikeanlaisiin lannoitteisiin, rehuihin ja siemeniin. Lisäksi tietyt laatu- ja ympäristövaatimukset täyttävän raaka-aineen saannin varmistaminen on elintarviketuotannon edellytys.

Teollisuuden ja alkutuottajien välistä yhteistyötä määrittävät usein yrityskohtaiset ohjelmat, joissa määritellään raaka-aineen laatu- ja muut ominaisuudet. Sopimustuottajakäytännön myötä teollisuus ja tuottajat tekevät kiinteää yhteistyötä. Raaka-aineisiin liittyvää kehitystyötä tehdään yhdessä ja teollisuusyritykset järjestävät maataloustuottajille erilaista koulutusta ja neuvontaa.

Raision Laatujuvä-järjestelmä

Raisio on kehittänyt Laatujuvä-järjestelmän, jossa viljalle on määritelty tietyt laatuvaatimukset raaka-aineen puhtaudesta, ympäristövaikutuksista ja turvallisuudesta. Järjestelmään liittyy viljelijöille suunnattu neuvonta, ja siihen kuuluminen uusitaan tietyin väliajoin. Lisäksi Raisiolla on käynnissä viljelijöiden tehoneuvontaprojekti viljelyn ympäristökuormituksen pienentämiseksi.

Pitkäaikaiset toimitussuhteet ja tiivis yhteistyö tavantoinittajien kanssa tuovat etuja molemmille osapuolille. Raaka-aineen jatkokäyttäjää voi olla varma sopimuksen mukaisesti tuotetun raaka-aineen laadus-

ta. Sopimustuottajajärjestely turvaa myös maataloustuottajien työn jatkuvuutta ja mahdollistaa raaka-aineiden hankinnan mahdollisimman läheltä, jolloin mm. kuljetusten ympäristövaikutukset vähenevät.

Sustainable Agriculture Initiative Platform (SAI Platform)

Elintarviketeollisuuden roolia kestävässä maataloustuotannossa pohditaan myös kansainvälisellä tasolla. Sustainable Agriculture Initiative Platform (SAI Platform) on elintarviketeollisuuden käynnistämä aloite, jonka tavoitteena on edistää ja tukea kestävä kehityksen mukaista maataloustuotantoa. Aloitteen taustalla ovat elintarvikkeiden raaka-aineiden tuotantoon liittyvät ajankohtaiset kysymykset: kuluttajien luottamuksen säilyttäminen elintarvikeketjun turvallisuutta kohtaan, väestönkasvun ruoantuotannolle asettamat globaalit haasteet sekä maataloustuotannon ympäristövaikutukset. Aloitteessa koostetaan toimintaohjelmia ja periaatteita erilaisten raaka-aineiden tuotantoa varten. Toistaiseksi niitä on laadittu tai parhaillaan laaditaan mm. viljalle, kahville, hedelmille, maitotuotteille sekä perunoille ja vihanneksille.

Lisätietoja aloitteesta: <http://www.saiplatform.org>

■ Kaupan erityisteemoja ja esimerkkejä

Hankinnan ja tuontikaupan vastuu

Kuten jo aikaisemmin mainittiin, kaupan erityispiirre sosiaalisessa vastuussa on tuontikauppa. Kansain-

välisen ostoyhteenliittymien osuus kaupan ostoista on kasvanut ja kilpailutilanne pakottaa kaupparyhmiä hyödyntämään myös halpatuontitavaraa. Tuotteiden alkuperään ja tuotantoon liittyy monenlaisia kysymyksiä mm. lapsityövoiman käytöstä, työntekijöiden yleisistä ja ihmisoikeuksista sekä työolosuhteista.

Ns. riskimaiden tuonti ja tuotanto on kysymys, jota tarkastellaan mm. sosiaalisten auditointien keinoin. Ympäristö- ja sosiaalista laatua koskevaa tietoa tuotetaan erilaisten standardien, sertifoinnin, raportoinnin sekä tuotemerkintöjen avulla. Esimerkki sosiaalisen vastuun hallinnan työkaluista on kansainvälinen Social Accountability SA 8000 -standardi. Se perustuu Kansainvälisen Työjärjestön (ILO) työelämää sääteleviin sopimuksiin sekä YK:n ihmisoikeuksien julistukseen ja sopimukseen lapsen oikeuksista. Tavarantoimittajien valinnassa hyödynnetään lisäksi erilaisia kyselyjä ja aloitteita.

Yhä useammin periaatteena on, että hankinnassa suositaan yhteistyökumppaneita, jotka pystyvät perinteisten hinta- ja laatuargumenttien lisäksi osoittamaan toimenpiteensä ja suunnitelmansa eettisesti hyväksyttävien toimintamallien edistämiseksi. Tavoitteena on, että kauppojen valikoimissa on ainoastaan hyviä ja luotettavia tuotteita, jotka on hankittu luotettavilta tavarantoimittajilta. Kaupan omissa merkeissä näiden näkökohtien hallinta on hieman helpompaa, kun tuottajat ja valmistajat voidaan valita itse.

Kotimaisilla kaupan toimijoilla on käytössään erilaisia ostotoiminnan periaatteita ja hankinnan eettisiä normeja. Keskuskauppakamari on laatinut vastuullisen tuontikaupan periaatteet, ja sen ohessa toimii myös vastuullisen tuontikaupan verkosto. Business Social Compliance Initiative (BSCI) on puolestaan eurooppalaisten kauppaketjujen vuonna 2004 perustama organisaatio, jonka tavoitteena on edistää sosiaalisia auditointeja. Tavarantoimittaja hyväksyy BSCI:n periaatteet ja tekee itsearviointin. Ulkopuolisen auditoinnin jälkeen sertifoidut tavarantoimittajat kerätään yhteiseen tietokantaan. Auditointijärjestelmä ulotetaan ruokatuotantoon vuoden 2006 alusta. Suomesta BSCI:ssa ovat mukana mm. Stockmann, SOK ja Kesko.

Lisätietoja aloitteesta: <http://www.bsci-eu.org>

Joutsenmerkkikaupat ja K-ympäristökaupat

Joutsenmerkki on puolueeton pohjoismainen ympäristömerkki, joka myönnetään tietyt kriteerit täyttävälle tuotteille ja palveluille. Joutsenmerkityn kaupan tulee täyttää valikoimia, energiankulutusta ja jätehuoltoa koskevat vaatimukset. Lisäksi kaupalta edellytetään joutsenmerkin saamiseksi toimivaa ympäristöpolitiikkaa toimintaohjeineen sekä ympäristöasioiden jatkuvaa parantamista. Kesällä 2005 Minimanin Espoon myymälä sai ympäristömerkin ensimmäisenä suomalaisena vähittäiskauppana. Toinen Suomessa kaupalle myönnetty Joutsenmerkki on Heinon Tukun Sörnäisten pikatukulla. Merkki on myönnetty Pohjoismaissa yhteensä 21 kaupalle.

Keskolla on käytössään oma K-kauppiaille tarkoitettu ympäristöjohtamisjärjestelmä, K-ympäristökauppadiplomi. Järjestelmä on alun perin kehitetty yhdessä Suomen Luonnonsuojeluliiton kanssa. Nyky-

ään K-ympäristökaupan toimintamalli on osa K-ruokakaupan ketjukonseptia ja sen noudattamisen tarkastaa ulkopuolinen tarkastaja.

Ketjulle yhteisiä teemoja

■ Maataloustuotannon jatkuvuus ja maaseudun elinvoimaisuus

Kotimaisen maataloustuotannon jatkuvuudesta huolehtiminen ja maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitäminen on osa elintarvikeketjun yhteiskuntavastuuta. Tehtävässä yhdistyvät vastuullisen toiminnan kaikki osa-alueet, sillä maataloustuotannolla ja maaseudun elinvoimaisuudella on moninainen merkitys. Maataloustuotanto ylläpitää avointa maalaismaisemaa sekä vakituista asutusta maaseudulla. Maatilojen rakennukset ja pihapiirit ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita ja säilyttämisen arvoisia kohteita.

Viljelijöillä on tärkeä rooli ruoan ja elintarvike-tuotannon raaka-aineiden tuottajina sekä uusiutuvien luonnonvarojen, kuten peltojen ja metsien kasvukunnon ylläpitäjinä. Lisäksi he vastaavat tuotantoeläinten hyvinvoinnista. Maataloustuotanto ylläpitää luonnon monimuotoisuutta ja perinnebiotooppeja. Esimerkiksi pientareilla, rantaniityillä ja maatilain pihapiirissä esiintyy monia maanviljelystä riippuvaisia kasvi- ja eläinlajeja.

Maa- ja metsätalousyrittäjät sekä maaseudun pienyrittäjät ovat maaseudun asutuksen perusta. Toimivat peruspalvelut houkuttelevat maaseudulle mökkiläisten ja maaseutumatkailijoiden ohella myös uusia pysyviä asukkaita. Monitorointi maaseutu, maatalouden sivuelinkeinot sekä uudet yritykset ja ideat ovat tärkeitä tekijöitä maaseudun tulevaisuuden rakentamisessa. Esimerkiksi tietoliikenneyhteydet mahdollistavat etätyöskentelyn ja uuden yritystoiminnan syntymisen.

Maataloustuotannon turvaamiseksi ja maaseudun kehittämiseksi on käynnistetty erilaisia hankkeita ja aloitteita. Päivittäistavarakauppayhdistys (PTY) toteuttaa yhdessä Elintarviketeollisuusliiton (ETL) kanssa Maakuntaruokahanketta, jonka tavoitteena on edistää paikallisten tavarantoimittajien toimintamahdollisuuksia. PTY:n toisessa hankkeessa, Elinvoimaa kylille, on kehitetty kyläkauppaa ja kylien välistä yhteistyötä. MTK on puolestaan nimennyt vuoden 2005 maaseutunuorten teemavuodeksi. Teemavuoden tavoitteena on lisätä maaseudun ammattien arvostusta nuorten parissa sekä rohkaista nuoria maaseutuyrittäjyyteen. Myös tuottajien ja teollisuuden väliset sopimustuottajajärjestelmät tukevat toiminnan jatkuvuutta tiloilla. Edellä mainittu Sustainable Agriculture Initiative Platform tähtää taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväen maataloustuotannon turvaamiseen.

Maatalous toimii avoimilla markkinoilla ja EU:n yhteisen maatalouspolitiikan asettamissa puitteissa. Lisäksi tuotantoon vaikuttavat maassamme ominaiset luonnonolot. Maataloustuotanto on kokenut viime vuosikymmenen aikana suuria muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet maaseudun sosiaaliseen rakenteeseen, väestön ja palveluverkoston kehitykseen. Maataloustuotantoon kohdistuvat taloudelliset ja poliittiset paineet heijastuvat edelleen sekä ympäristön laatuun että maataloustuottajan sosiaaliseen ja taloudelliseen hyvinvointiin. Keskeistä elinkeinon jatkuvuuden kannalta on, että maaseudulla tehtävää työtä arvostetaan myös muualla yhteiskunnassa.

■ Ketjun yhteiskuntavastuu ja kuluttajat

Elintarvikeketjun toimijoilla on merkittävä vaikutus kuluttajien hyvinvointiin ja elämänlaatuun. Ketjun vastuuna on valmistaa maukkaita ja turvallisia elintarvikkeita, joista kuluttajat voivat koostaa terveellisen ruokavalion. Turvallisuus- ja terveystieteiden lisäksi ketjun vastuuseen kuuluu kuluttajille tarjottavien tuotteiden alkuperästä, laadusta ja puhtaudesta

sekä ravitsemusarvoista huolehtiminen. Monipuolisten valikoiden ylläpitäminen ja ruoan hinnoittelukysymykset ovat kuluttajien kannalta olennaisia vastuukysymyksiä.

Ketjun toimijoiden vastuuseen kuuluu tuotetiedon tarjoaminen kuluttajille. Tieto voi koskea tuotteen oikeaa käyttöä ja säilytystä tai sen ravintosisältöä ja merkitystä ruokavaliossa. Yritykset jakavat erilaisin keinoin kuluttajille tietoa mm. lisäaineista, rasvoista ja tuotteiden mahdollisesti allergiaa aiheuttavista ainesosista. Kuluttajat voivat lisäksi olla kiinnostuneita tuotteiden alkuperästä ja ympäristöominaisuuksista sekä mahdollisuuksista ympäristövastuullisiin valintoihin.

Kaupalla on erityinen rooli koko ketjun yhteiskuntavastuun edistämisessä, koska sillä on suora kosketuspinta elintarvikkeiden loppukuluttajiin. Kuluttajat odottavat kaupalta yleistä vastuullisuutta, vaivatonta asiointia, neuvoja ja ohjeita. Lisäksi toivotaan mahdollisuuksia eettisiin kulutusvalintoihin, kierrätys- ja muita palveluja, tuoteturvallisuutta sekä yksityisydensuojaa. Kuluttajilla on oikeus elämäntapaansa ja -tilannettaan vastaaviin valintoihin, kuten erilaisiin ympäristötuotteisiin ja erikoisruokavalioihin soveltuviin tuotteisiin.

Kuluttajan käsikirja

Suomen Kuluttajaliitto on julkaissut kuluttajakysymyksiä käsittelevän Kuluttajan käsikirjan. Oppaassa käsitellään kuluttajan talouden, kuluttajansuojan ja kuluttajan arjen kannalta tärkeitä elintarvike-, ympäristö- ja turvallisuuskysymyksiä. Käsikirjassa tarkastellaan mm. elintarviketurvallisuuteen sekä funktionaalisiin elintarvikkeisiin ja geenimuunteluun liittyviä näkökohtia. Oppaassa pohditaan eettisiä kysymyksiä sekä mahdollisuuksia ympäristöä säästävään kuluttamiseen. Lisäksi oppaassa esitellään kuluttaja-asioista vastaavia viranomaisia ja järjestöjä.

Lisätietoja julkaisusta: <http://www.kuluttajaliitto.fi>

Kuluttajillakin on vastuu omista ruokailutottumuksistaan sekä niiden terveysvaikutuksista. Tähän vastuuseen kuuluu elintarvikkeiden oikea säilytys, valmistus ja käyttö, hävikin välttäminen sekä tarjontaan vaikuttaminen omilla ostopäätöksillä.

Kuluttajien tarpeiden eriytyminen on yksi merkittävimpiä viimeaikaisia kuluttajakäyttäytymisen muutoksia. Kuluttajien kiinnostus elintarviketuotannon vastuullisiin toimintatapoihin on lisääntymässä. Huomiota kiinnitetään yhä enemmän mm. toiminnan läpinäkyvyyteen sekä yritystoiminnan eettisiin ja moraalisiin kysymyksiin. Tavara- ja palvelutarjonnan kasvassa kuluttajien valinta- ja vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät.

Ongelmana on kuitenkin ristiriita todellisen kuluttajakäyttäytymisen ja tutkimustulosten välillä. Tutkimusten mukaan kuluttajien kiinnostus yritysten vastuunkantoon lisääntyy koko ajan. Vaikka kaupan valikoimat ovat viime vuosina laajentuneet merkittävästi,

ostopäätöksiä näyttää kuitenkin ohjaavan vahvimmin hinta. Ostopäätöksiä tehdessään kuluttajien saattaa olla vaikea arvioida, kuinka vastuullisesti koko tuotantoketju toimii ja miten vastuullisuus konkretisoituu lopputuotteissa.

Kuluttajien luottamus on ensiarvoisen tärkeää elintarvikealan yritykselle. Ketjun toimijoiden yhteisenä haasteena on kehittää vastuullisia toimintatapoja osana käytännön toimintaa sekä viestiä näistä aktiivisemmin kuluttajille. Onkin arveltu, että turvallisuus, luotettavuus ja eettisyys nousevat vähitellen hintakuvan rinnalle kuluttajille suunnatussa viestinnässä ja markkinoinnissa. Kuluttajakäyttäytymisen ennustaminen ja selittäminen yhteiskuntavastuun näkökulmasta on haasteellinen tehtävä. Kuluttajien odotusten ja vaatimusten sekä muiden ostopäätöksiin ja kulutustottumuksiin vaikuttavien tekijöiden ymmärtäminen on edellytys vastuullisten toimintatapojen kehittämiselle elintarvikeketjussa.

■ Ympäristö- ja yhteiskuntavastuun raportointi elintarvikeketjussa

Yritysten ympäristö- ja yhteiskuntavastuun raportointi on viime vuosina yleistynyt, ja monet elintarvikealan yritykset raportoivat näistä teemoista vuosikertomuksissa, kotisivuilla, sidosryhmille kootuissa katsauksissa tai erikseen julkaistuina raporteina. Erilaiset raportointisuositukset ja -ohjeistukset ovat lisääntyneet samalla, kun lakisääteiset vaatimukset toiminnan ympäristövaikutuksista ovat tiukentuneet ja ympäristöasioiden raportointivelvoitteet viranomaisille ovat lisääntyneet.

Ympäristötiedon seurantaan ja raportointiin liittyy paljon toimialakohtaisia ominaispiirteitä. Elintarvikealan yritysten ympäristövastuun hallintaa ja rapor-

tointia varten on laadittu elintarvikealan ympäristövastuun raportointimalli. Malliin on koottu ympäristövastuun näkökohtia ja tunnuslukuja ketjun toimijoiden näkökulmasta ja se perustuu kansainväliselle Global Reporting Initiativen (GRI) laatimalle Sustainability Reporting Guidelines -raportointiohjeistukselle.

Malli tunnuslukuineen on koottu julkaisuun *Elintarvikealan ympäristövastuun käsikirja*. Käsikirjan oheen on laadittu raportoinnin oheisteemoja käsittelevä opas *Ohjekirja elintarvikealan ympäristöraportointiin*. Lisäksi LaatuKetjun sivulle on koottu aiheeseen liittyvä linkkikokoelma. Sekä käsikirja että ohjekirja ovat ladattavissa LaatuKetjun sivuilta <http://www.laatuKetju.fi>

Esimerkkejä elintarvikeketjun toimijoiden ympäristö- ja yhteiskuntavastuun raporteista

(Erillisen raportin sijasta useat yritykset raportoivat ympäristö- ja yhteiskuntavastuuasioista vuosikertomuksessaan tai www-sivuillaan)

Yritys	Raportti	Lisätietoja
Alko Oy	<i>Alkon vuosikertomus ja yhteiskuntavastuun raportti 2004</i>	http://www.alko.fi
Cloetta Fazer AB	<i>Cloetta Fazerin Ympäristöraportti 2002/03</i>	http://www.cloettafazer.fi
Oy Gustav Paulig Ab	<i>Yhteiskuntavastuun raportti 2004</i>	http://www.paulig.fi
Kesko Oyj	<i>Yhteiskuntavastuun raportti 2004</i> <i>Käytännön tekoja huomisen hyväksi</i>	http://www.kesko.fi
Lännen Tehtaat Oyj	<i>Ympäristöraportti 2004</i>	http://www.lannen.com
Raisio Oyj	<i>Yritysvastuuraportti 2004</i>	http://www.raisiogroup.com
Saarioinen Oy	<i>Saarioinen ja Ympäristö 2002</i>	http://www.saarioinen.fi
S-ryhmä	<i>S-ryhmän vastuullisuusraportti 2004</i>	http://www.s-kanava.net
Suomen Sokeri Oy / Danisco A/S	<i>Danisco Sustainability Report 2004</i>	http://www.danisco.com
Vaasan & Vaasan Oy	<i>Yhteiskuntavastuuraportti 2004</i>	http://www.vaasan.com
Valio Oy	<i>Valion vastuu hyvinvoinnista</i> <i>Yhteiskuntavastuuraportti ja vuosikertomus 2004</i>	http://www.valio.fi

Johtopäätökset

Yhteiskuntavastuu elintarvikeketjussa – yhteenveto

Elintarvikeketjun olemassaolo perustuu varsin vastuullisen tehtävän toteuttamiseen – elintarvikehuollon turvaamiseen ravitsemukselliset näkökohdat huomioiden. Vastuu konkretisoituu toisaalta turvallisten ja terveellisten raaka-aineiden ja peruselintarvikkeiden tuottamisena sekä toisaalta erityisten terveystuotteiden ja erikoisruokavalioihin sopivien tuotteiden valmistamisena ja tarjoamisena kuluttajille. Li-

säksi toimiminen yhteisesti sovittujen periaatteiden mukaan asiakkaiden ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa on osa ketjun yhteiskuntavastuuta.

Taloudellinen vastuu nähdään ketjussa toiminnan peruslähtökohtana. Ympäristövastuussa korostuvat mm. maatalouden ympäristökuormitus, eläinten hyvinvointi sekä kuljetusten ympäristövaikutukset. Sosiaaliseen vastuuseen sisältyy useita teemoja, joiden painotukset vaihtelevat ketjun eri osissa. Taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristövastuun näkökohtia on koottu oheiseen taulukkoon.

Yhteiskuntavastuun näkökohtia elintarvikeketjussa

Taloudellinen vastuu

- Ketjun toimijan oma liiketaloudellinen vastuu: toiminnan kannattavuuden turvaaminen pitkällä aikavälillä mahdollistaa myös sosiaalisen ja ympäristövastuun toteuttamisen
- Toimijan vaikutus ketjun muiden osien sekä erityisesti keskeisten sidosryhmiensä taloudelliseen hyvinvointiin
- Kuuluminen kestävä kehityksen indekseihin

Ympäristövastuu

- Luonnonvarojen kestävä käyttö
- Eläinten terveys ja hyvinvointi tuotannossa ja kuljetuksissa
- Kuljetusten ympäristövaikutukset
- Maaseudulle tyypillisten elinympäristöjen, kasvi- ja eläinlajien sekä biodiversiteetin ylläpitäminen
- Alkutuotannon ympäristökuormitus
- Hävikin ja jätemäärien vähentäminen
- Tuotannon etiikka

Sosiaalinen vastuu

- Henkilöstön hyvinvointi
- Ihmisoikeudet ja tasa-arvokysymykset
- Ruoka- ja tuoteturvallisuus
- Ravitsemuskysymykset
- Sidosryhmäyhteistyö ja -vuorovaikutus

Jokaisella ketjun osalla on vastuu oman toimintansa vaikutuksista, mutta myös lopputuotteiden laadusta. Ketjun alkupään toimijoiden vastuulla on laadukkaiden elintarvikkeiden tuottaminen, kun taas loppupään toimijat, mukaan lukien kuluttajat, vastaavat tuote-laadun säilyttämisestä.

Yhteiskuntavastuu voidaan nähdä uudenlaisena tapana toimia ja hahmottaa yritystoimintaa suhteessa asiakkaisiin ja alihankkijoihin, kuluttajiin ja muihin sidosryhmiin sekä yhteiskuntaan laajemmin. Yritysvastuu ohjaa ketjun toimijoita tarkastelemaan oman toimintansa merkitystä aiempaa laajemmasta näkö-

kulmasta. Oman tuotannon ja toiminnan lisäksi huomiota kiinnitetään siihen, miten yrityksen tuotteita ja palveluja käytetään arvoketjun seuraavassa vaiheessa ja miten ne lisäävät yhteiskunnan ja kuluttajien hyvinvointia.

Ruokaturvallisuuden ja tuotevastuun kysymykset ovat tärkeitä näkökohtia, mutta tuovat esille vain osan ketjun yhteiskuntavastuusta. Elintarvikeketjun vastuuseen liittyy myös ravitsemuksellisia kysymyksiä sekä vastuu kotimaisen maatalouden ja ruoantuotannon jatkuvuudesta. Mielenkiintoinen, mutta vain vähän huomiota saanut vastuun ulottuvuus on ketjun

toimijoiden vastuu ja rooli suomalaisen ruokakulttuurin ylläpitäjänä ja muokkaajana. Ketjun toimijat ylläpitävät perinteisiä suomalaisia ruokalajeja ja paikallisia erikoisuuksia sekä muokkaavat niistä moderniin ruokatalouteen sopivia elintarvikkeita.

Tulevaisuuden haasteita ja suosituksia jatkotoimenpiteiksi

Yhteiskuntavastuu elintarvikeketjussa -hanketta pidettiin hyvänä lähtökohdiana vastuullisten toimintatapojen kehittämiseksi edelleen elintarvikeketjussa. Hankkeen avulla saatiin tietoa yhteiskuntavastuun toteutumisesta ja käytännöistä ketjun eri osissa. Tähän selvitykseen kerätyt esimerkit osoittavat, että yhteiskuntavastuu on jo monin tavoin omaksuttu osaksi elintarvikeketjun toimintaa. Ketjun toimijoiden kesken ei kuitenkaan ole yhteisesti määritelty, mitä elintarvikeketjun yhteiskuntavastuulla tarkoitetaan. Tämä lienee osasyynä sille, että monia jo käytössä olevia käytäntöjä ei välttämättä mielletä osaksi ketjun vastuullista toimintaa.

Yritysvastuun sanotaan tuovan toiminnan kehittämiseen uusia ulottuvuuksia ja haasteita. Se auttaa pitkän aikavälin kannattavuuden turvaamisessa sekä yritys- ja tuotekuvan hallinnassa. Oikein hyödynnettynä vastuullinen toiminta voi muodostua tärkeäksi lähtökohdaksi elintarvikeketjun kilpailuedun luomisessa niin kotimaan kuin lähialueidenkin markkinoilla. Onkin aiheellista miettiä, mitä ketjussa voitaisiin tehdä vastuullisen toiminnan kehittämiseksi edelleen. Olisiko mahdollista kehittää esimerkiksi uusia toimintamalleja ja käytäntöjä tai hyödyntää teemaa kilpailukyvyssä näkökulmasta? Voitaisiin myös miettiä, miten aiheesta voisi viestiä näkyvämmiin myös kuluttajille.

Globalisaatio ja kiristynyt kilpailu asettavat vaatimuksia liiketoiminnalle läpi ketjun. Taloudellisen vastuun näkökulmasta joudutaan pohtimaan, kuinka paljon teollisuus käyttää tulevaisuudessa tuotantonsa perustana kotimaisia raaka-aineita sekä missä maassa tuotteita tuotetaan. Merkittävää on myös kuinka paljon kauppa valitsee kotimaisia elintarvikkeita valikoimiinsa ja miten tämä kaikki vaikuttaa maatalouselinkeinojen sekä elintarvikkeita jalostavan teollisuuden toimintaan Suomessa. Toisaalta on huomioitava ammattitaitoisen työvoiman saatavuuteen liittyvät kysymykset tuotannon jatkuvuuden turvaamiseksi.

Ympäristövastuussa haasteellisia kohteita ovat alihankintaketjujen ympäristövaikutusten kartoittaminen sekä elintarvikeketjun toimijoiden väliset kuljetukset. Erityisesti eläinkuljetukset saattavat nousta puheenaiheeksi tuotantoeläinten hyvinvointia koskevassa keskustelussa. Myös toimitusketjujen hallinta on haaste vastuulliselle toiminnalle. Näkökohta on erityisen tärkeä kansainvälisesti toimiville yrityksille, mutta se koskee kotimaisiakin toimijoita.

Kuluttajat ovat haasteellinen ketjun viimeinen lenkki. Kulutuskäyttäytymisen ennustaminen ja ymmärtäminen on yksi tulevaisuuden haaste yhteiskun-

tavastuun näkökulmasta. Ketjun velvollisuutena on tuottaa vastuullisesti hyvinvointia kuluttajille. Tämä toteutuu mm. tarjoamalla kuluttajille mahdollisuus koostaa monipuolinen ja vaihteleva ruokavalio. Myös yleistyvät kansanterveydelliset ongelmat sekä väestön ikääntyminen tuovat mukanaan haasteita. Ketjun toimijat voivat vaikuttaa ruokailutottumuksiin mm. neuvonnan ja tiedottamisen sekä monipuolisen tuotevalikoiman välityksellä.

Elintarvikeketjun haasteena on osoittaa, miten vastuullisuutta korostavat arvot näkyvät koko elintarvikeketjun ja yksittäisten toimijoiden jokapäiväisessä toiminnassa. Toistaiseksi vastuullisesta toiminnasta viestitään verraten vähän yritysten ulkopuolelle. Erityisesti vuorovaikutuksen parantaminen kuluttajien suuntaan on olennainen kehittämistä vaativa aihealue. Mahdollisuuksia ja tapoja hyödyntää yhteiskuntavastuun teemaa markkinoinnissa ja viestinnässä tulisikin pohtia tarkemmin.

■ Ympäristövastuun raportointimallin jatkokehittäminen

Ympäristövastuun raportointimallin jatkokehittämisestä saatiin hankkeessa kahden suuntaista palautetta. Yritysten näkökulmasta ympäristövastuuta jäsentävä malli nähdään hyvänä työkaluna toiminnan kehittämiseksi. Tämän vuoksi mallin jatkokehittämistä sosiaalisen ja taloudellisen vastuun osa-alueille pidettiin hyvänä. Laajennetun mallin arveltiin myös innostavan useampia ketjun toimijoita seuraamaan vastuun näkökohtia toiminnassaan.

Taloudellisen vastuun näkökohtia ja tunnuslukuja käsittelevän osion lisäämistä raportointimalliin tuettiin, sillä ao. vastuullisen toiminnan osa-alueet koetaan seurannan ja raportoinnin kannalta haasteellisiksi. Taloudelliseen vastuuseen liittyen voitaisiin kehittää esimerkiksi yhtenäisiä tehokkuuslukuja sekä toimialakohtaisia mittareita ketjun eri osien tuottavuuden seuraamiseksi. Mallia voitaisiin laajentaa myös kattamaan tietyt sosiaalisen vastuun näkökohdat. Tunnuslukuja voisivat olla mm. tietyt henkilöstöä koskevat perustiedot, joista moni ketjun toimija raportoi jo nykyäänkin.

Raportointimallin laajentamisen sijasta osa ketjun toimijoista korosti tarvetta sopia ketjun toimijoille yhteisistä ympäristötunnusluvuista, jotta saataisiin edes suuntaa-antavaa koko ketjun ympäristökuormitusta kuvaavaa seurantatietoa. Koko ketjun tasolla ympäristövastuuta voitaisiin seurata mm. kuljetusten sekä pakkausten materiaalitehokkuuden ja kierrätettävyyden osalta. Myös energiakysymysten seuranta elintarvikeketjussa, kuten kylmäketjun energiatietojen hallinta, tuottaisi tarpeellista tietoa. Energiakysymysten merkitys on lisääntynyt mm. öljyn hinnan nousun ja päästökaupan vaikutusten seurauksena. Myös rakennusten energiatehokkuusdirektiivi aiheuttaa seuranta-velvoitteita kaupalle ja teollisuusyrityksille.

FDF:n kestävän kehityksen periaatteet ja tunnusluvut

Iso-Britannian elintarvike- ja juomateollisuuden liitto (FDF) on määritellyt toimialakohtaisesti yhteiskuntavastuun periaatteet ja tunnusluvut. FDF on laatinut neljä pääperiaatetta, joiden mukaisesti jäsenyrityksiä kannustetaan toimimaan kestävän kehityksen edistämiseksi. Tunnusluvut on jaoteltu avaintunnuslukuihin sekä lisäindikaattoreihin. Ympäristönsuojelun ja luonnonvarojen kestävän käytön ohella tunnusluvut käsittelevät sosiaalista vastuuta ja taloudellista kestävyyttä. Periaatteiden ja tunnuslukujen ohella FDF on määritellyt toimialalle kestävän kehityksen painopistealueet.

Lisätietoja periaatteista ja tunnusluvuista: <http://www.fdf.org.uk>

Ketjun toimijoiden omaehtoinen panostaminen yhteiskuntavastuuseen on raportointimallin ja ketjun vastuullisten toimintatapojen kehittämisen lähtökohhta. Ketjun toimijoilla on toisistaan poikkeavat tarpeet ja mahdollisuudet vastuullisten toimintatapojen kehittämiseksi ja raportoinnissa; velvoitteiden luominen saattaisi toimia pikemminkin toiminnan kehittämistä rajoittavana kuin sitä lisäävänä tekijänä.

■ Laatustrategian rooli elintarvikeketjun yhteiskuntavastuussa

Hankeen yhteydessä sivuttiin keskustelua ketjun toimijoiden näkemyksistä laatustrategiaan ja sen merkityksestä elintarvikeketjun yhteiskuntavastuun kantamisessa. Laatustrategiatyö on toiminut elintarvikeketjussa sekä sidosryhmäyhteistyön edellytyksenä että sitä vahvistavana tekijänä. Se on tarjonnut keinoja ja mahdollisuuksia rakentavan keskustelun edistämiseen elintarvikeketjun toimijoiden kesken. Laatustrategian myötä on voitu toteuttaa yhteisten pelisääntöjen mukaan ennakoivaa laatutyötä ja kehittää vastuullisia toimintatapoja.

Laatustrategian työryhmät ja hankkeet ovat ti-

vistäneet yhteistyötä ketjun toimijoiden välillä. Laatustrategian johdolla vastuullisuus on otettu koko ketjun asiaksi, ja yhteisen edun merkitys on korostunut laatustrategiatyön myötä aikaisempaa selvemmin. Kansallisen laatustrategian rakentaminen ja toteuttaminen on merkittävä yhteiskuntavastuun toimenpide elintarvikeketjussa. Laatustrategian mukainen ajattelutapa alleviivaa läpi ketjun kulkevaa vastuuta tuotteen ominaisuuksista. Ketjussa tuotetut elintarvikkeet ovat puhtaita ja korkealaatuisia jo ketjun ensimmäisestä lenkistä lähtien, eikä laatua tarvitse ”korjata” ketjun muissa osissa.

Elintarvikeketjun kilpailukyvyyn lisääminen jatkossakin edellyttää yhteisistä linjauksista sopimista. Laatustrategian kehittämiseksi on mietittävä, missä vastuun näkökohdissa halutaan toimia yli lainsäädäntövelvoitteiden; pelkkä lainsäädännön noudattaminen ei osoita erityistä vastuullisuutta. Laatustrategiassa tulisi määritellä näkökohdat ja tunnusluvut, joiden mukaista tietoa ketjun toimijat saisivat toisiltaan. Tiedon keruuta ja raportointia varten tulisi laatia selkeät laskentasäännöt, jotta tavoitteiden toteutumista voitaisiin seurata paremmin. Yhteisten pelisääntöjen mukaisesti tuotettu tieto auttaisi myös toiminnan kehittämässä ja benchmarking-toiminnassa.

Lopuksi

■ Elintarvikeketjun toimijat vastaavat elintarvikkeiden laadun luomisesta ja ylläpitämisestä. Vastuullisesti toimiva elintarvikeketju edistää kuluttajien hyvinvointia ja elämänlaatua käyttämällä luonnonvaroja ja raaka-aineita kestävästi sekä luomalla taloudellista hyvinvointia sidosryhmilleen. Elintarvikeketjun vastuullisuutta on se, että kuluttaja voi luottaa ostamiensa tuotteiden laatuun, ja samoin se, että työntekijät ovat tyytyväisiä työssään tai ettei tuotantopanosten käytöstä aiheudu haittaa maatalan lähiympäristölle.

On tärkeää säilyttää ketjussa tehtävän yhteistyön mukanaan tuomat vahvuudet sekä toisaalta vahvistaa entisestään avointa keskustelua ja vuorovaikutusta ketjun toimijoiden välillä. Asiakkaan ja loppukuluttajan luottamus ansaitaan, kun koko ketju toimii vastuullisesti – vastuu suomalaisesta ruuasta on koko elintarvikeketjulla.

Lähteet

Painetut lähteet

- Alkoholiohjelma 2004–2007. Yhteistyön lähtökohdat 2004.* Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus julkaisu 2004:7.
- Commission Report on the Implementation of the Recommendation on the Drinking of Alcohol by Young People. A Contribution of The Amsterdam Group.* The Amsterdam Group – European Forum for Responsible Drinking. May 2005.
- Corporate social responsibility – National public policies in the European Union.* European Commission. Employment & social affairs, Industrial relations & industrial change. January 2004.
- Elintarviketalouden kansallisen laatustrategian väliarviointi alkutuotannon osalta. Loppuraportti.* Maa- ja metsätalousministeriö. MMM:n julkaisuja 5/2004.
- Elintarviketalouden ympäristövastuun raportointimalli. Raportointiohjekirja.* Elintarviketeollisuusliitto ry 2004.
- Forsman-Hugg S. *Vastuullisuus elintarvikeketjussa; onko sillä arvoa markkinointikeinona?* Esitelmä Elintarvikepäivässä 10.5.2005 Helsinki.
- Garnett T (2000). *Wise Moves. Exploring the relationship between food transport and CO2.* London: Transport 2000 Trust.
- Heikkinen E. *Yhteiskuntavastuu ja kaupan etiikka.* Esitelmä Elintarvikepäivässä 10.5.2005 Helsinki.
- Juholin E (2004). *Cosmopolis. Yhteiskuntavastuusta yrityskansalaisuuteen.* Helsinki: Inforviestintä Oy.
- Järvinen R, toim. (2004). *Yhteiskuntavastuu. Näkökulmia yritysten ja julkisyhteisöjen yhteiskunnalliseen vastuuseen.* Tampere: Tampere University Press.
- Laatuketju – varmasti hyvää.* Maa- ja metsätalousministeriö.
- Laaturuokaa elintarvikeketjun yhteistyöllä.* Maa- ja metsätalousministeriö 2003.
- Löhman O & Steinhilz D (2003). *Det ansvarsfulla företaget. Corporate Social Responsibility i praktiken.* Ekerlids Förlag AB.
- Mäkelä J. *Ravitsemusviestintä ja kuluttajien jokapäiväinen elämä.* Esitelmä Elintarvikepäivässä 10.5.2005 Helsinki.
- Neilimo K (2004). *Yrityksen yhteiskuntavastuu ja hyvä yrityksen johtaminen.* Julkaisussa Järvinen R, toim. (2004).
- Niskala M & Tarna K (2003). *Yhteiskuntavastuun raportointi.* Helsinki: KHT-media.
- Niskala M, Vanhala K & Lovio M (2004). *Vastuullisen yritystoiminnan kansainväliset suuntaviivat ja eteneminen Suomessa.* Kauppa- ja teollisuusministeriö. MONIKA, Kansainvälisen sijoitustoiminnan ja monikansallisten yritysten neuvottelukunta.
- Näillä ehdoilla. Maaseutuun.* Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry.
- Pieni kirja ruoan laadusta.* Maa- ja metsätalousministeriö 2000.
- Päivittäistavarakauppa ry:n toiminnan keskeiset kysymykset ja tavoitteet vuonna 2004.* Päivittäistavarakauppa ry.
- Päivittäistavarakauppa ry:n toiminnan keskeiset kysymykset ja tavoitteet vuonna 2005.* Päivittäistavarakauppa ry.
- Rohweder L (2004). *Yritysvastuu – kestävä kehitys organisaatiossa.* Helsinki: WSOY.
- Seppälä A, Voutilainen P, Mikkola M, Mäki-Tanila A, Risku-Norja H, Soini K, Vehmasto E & Yli-Viikari A (2002). *Ympäristö ja eettisyys elintarviketuotannossa - todentamisen ja tuotteistamisen haasteet.* Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. MTT:n selvityksiä 11.
- Suomalaiset ravitsemussuosittelut – ravinto ja liikunta tasapainoon.* Valtion ravitsemusneuvottelukunta. VRN 2005.
- Suomen elintarviketalouden laatustrategia ja -tavoitteet.* Maa- ja metsätalousministeriö 2004.
- Suositus ympäristöasioiden kirjaamisesta, laskennasta ja julkistamisesta yritysten tilinpäätöksissä ja toimintakertomuksissa.* Euroopan yhteisöjen komissio (2001/453/EY).
- Sustainability Reporting Guidelines.* Global Reporting Initiative 2002.
- Taipalinen J & Toivio T (2004). *Vastuullinen yritystoiminta pk-yritysten voimavarana.* Kauppa- ja teollisuusministeriö. KTM Elinkeino-osasto, Julkaisuja 16/2004.
- Valtioneuvoston periaatepäätös alkoholipolitiikan linjauksista.* Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Esitteitä 2003:6.
- Vastuullinen yrittäjyys. Kokoelma pienten ja keskisuurten yritysten hyviä toimintatapoja Euroopan eri maissa.* Euroopan komissio. Yritystoimintajulkaisut 2004.
- Vastuullisesti tuotettua ruokaa pellolta pöytään. Elintarviketalouden ympäristövastuun raportoinnin käsikirja.* Elintarviketeollisuusliitto ry 2004.
- Vårt ansvar. Arla Foods Riktlinjer.* Arla Foods 2005.

Vähemmästä enemmän ja paremmin. Kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunnan (KULTU) ehdotus kansalliseksi ohjelmaksi. Helsinki 2005.

Yleisohje ympäristöasioiden kirjaamisesta, laskennasta ja esittämisestä tilinpäätöksessä. Kirjanpitolautakunta 14.1.2003.

Ympäristö ja ruoka. Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry.

Yrityksen yhteiskuntavastuu. Työvälineitä itsearviointiin ja oman toiminnan kehittämiseen. Teollisuuden ja Työntajain Keskusliitto ry. Helsinki 2001.

Sähköiset lähteet

Ahjolinn J. *Fazer Leipomot Oy:n casekuvaus HELA-hankkeesta.* <http://www.mol.fi>. Luettu 31.8.2005.

The Amsterdam Group. European Forum for Responsible Drinking. <http://www.amsterdamgroup.org>. Luettu 1.8.2005.

Atria Oy. <http://www.atria.fi>. Luettu 12.6.2005.

The British Retail Consortium. <http://www.brc.org.uk> Luettu 3.8.2005.

Business Social Compliance Initiative. <http://www.bsci.org>. Luettu 17.8.2005.

CAOBISCO – Association of the Chocolate, Biscuit and Confectionery Industries of the EU. <http://www.caobisco.com>. Luettu 22.9.2005.

CIAA – The Confederation of the Food and Drink Industries of European Union. <http://www.ciaa.be>. Luettu 13.3.2005.

Corporate Responsibility in a Global Economy. EuroCommerce. <http://www.eurocommerce.be>. Luettu 15.5.2005.

Elintarviketeollisuusliitto ry. <http://www.etl.fi>. Luettu 5.4.2005.

EurepGAP – The Global Partnership for Safe and Sustainable Agriculture. <http://www.eurep.org>. Luettu 20.9.2005.

Finfood – Suomen ruokatieto ry. <http://www.finfood.fi>. Luettu 19.8.2005.

Finlex – Valtion säädöstietopankki. <http://www.finlex.fi>. Luettu 24.8.2005.

Food and Agriculture Working Group. Business for Social Responsibility. <http://www.bsr.org>. Luettu 6.4.2004.

Food and Drink Federation. <http://www.fdf.org.uk>. Luettu 24.8.2005.

Global Reporting Initiative. <http://www.globalreporting.org>. Luettu 20.2.2005.

Heinon Tukku Oy. <http://www.heinontukku.fi>. Luettu 18.5.2005.

Inex-konserni. <http://www.inex.fi>. Luettu 15.6.2005.

International Coffee Partners. <http://www.fi.coffee-partners.org>. Luettu 1.9.2005.

Kansainvälinen kauppakamari. <http://www.iccwbo.org>. Luettu 27.5.2005.

Kansainvälisen kauppakamarin Suomen osasto. <http://www.iccfi.fi>. Luettu 27.5.2005.

Kemira GrowHow Oyj. <http://www.kemira-growhow.com>. Luettu 9.5.2005.

Laatuketju - ruokasi puolesta. <http://www.laatuketju.fi>. Luettu 11.3.2005.

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry. <http://www.mtk.fi>. Luettu 27.6.2005.

Oy Marli Ab. <http://www.marli.fi>. Luettu 13.7.2005.

OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille. Vuoden 2000 tarkistus. Kauppa- ja teollisuusministeriö, MONIKA. <http://www.ktm.fi>. Luettu 15.2.2005.

Olvi Oyj. <http://www.olvi.fi>. Luettu 13.7.2005.

Pakkauksen Ympäristökisteri PYR Oy. <http://www.pyr.fi>. Luettu 20.9.2005.

Panimo- ja virvoitusjuomateollisuusliitto ry. <http://www.panimoliitto.fi>. Luettu 31.8.2005

ProAgria Maaseutukeskusten Liitto. <http://www.proagria.fi>. Luettu 25.8.2005.

Product stewardship in fertilizer companies. A Guideline developed by the European Fertilizer Manufacturers Association. European Fertilizer Manufacturers Association. <http://www.efma.org>. Luettu 1.7.2005.

Päivittäistavarakaupan eettiset normit. Päivittäistavarakauppa ry:n lausunto 6.4.2001. <http://www.pty.fi>. Luettu 6.4.2005.

Päivittäistavarakauppa ry. <http://www.pty.fi>. Luettu 2.2.2005.

Responsible Care. A Global Initiative of the International Council of Chemical Associations. <http://www.responsiblecare.org>. Luettu 21.8.2005.

Oy Sinebrychoff Ab. <http://www.koff.fi>. Luettu 13.7.2005.

Suomen Elintarviketyöläisten Liitto SEL ry. <http://www.sel.fi>. Luettu 22.9.2005.
Suomen Rehu Oy. <http://www.suomenrehu.com>. Luettu 13.7.2005.
Suomen Standardoimisliitto SFS ry. <http://www.sfs.fi>. Luettu 15.8.2005.
Stockmann Oyj. <http://www.stockmann.fi>. Luettu 15.6.2005.
Sustainable Agriculture Initiative Platform. <http://www.saiplatform.org>. Luettu 17.8.2005.
Tradeka-yhtymä. <http://www.tradeka.fi>. Luettu 15.6.2005.
Transport 2000. The national environmental transport body. <http://www.transport2000.org.uk>. Luettu 20.9.2005.
Vastuullisen tuontikaupan periaatteet. Keskuskauppakamari. <http://www.keskuskauppakamari.fi>. Luettu 6.4.2005.
Wihuri Oy. <http://www.wihuri.fi>. Luettu 18.5.2005.
Working Report on Social Responsibility. ISO Advisory Group on Social Responsibility. April 2004. <http://www.iso.org>.
Luettu 27.5.2005.
Yritysten Yhteiskuntavastuu. Keskuskauppakamari. Tammikuu 2003. <http://www.keskuskauppakamari.fi>. Luettu 15.2.2005.

Ympäristö- ja yhteiskuntavastuun raportit sekä vuosikertomukset

Alko Oy. *Alkon vuosikertomus ja yhteiskuntavastuun raportti 2004*.
Altia Oyj. *Vuosikertomus 2004*.
Arla Foods Sverige. *Vårt ansvar. Hållbarhetsredovisning 2003*.
Campina BV. *Doing business together. Corporate Social Responsibility Report 2004*.
Cloetta Fazer AB. *Miljöredovisning 2002/03*.
Cloetta Fazer AB. *Vuosikertomus 2004*.
Danisco A/S. *Knowledge for Sustainability. Danisco Sustainability Report 2002/2003*.
Fazer-konserni. *Vuosikertomus 2004*.
Oy Gustav Paulig Ab. *Pavusta kuppiin. Otteita Pauligin yhteiskuntavastuusta 2004*.
Oy Gustav Paulig Ab. *Yhteiskuntavastuun raportti 2004*.
HK Ruokatalo Group Oyj. *Vuosikertomus 2004*.
ICA Sverige. *ICA Sveriges rapport om etik och samhällsansvar 2003*.
Inex-konserni. *Vuosikertomus 2004*.
Järvi-Suomen Portti Osuuskunta. *Vuosikertomus 2004*.
Kemira GrowHow Oyj. *Vuosikertomus 2004 – Kaikki kasvaa tiedosta*.
Kesko Oyj. *Käytännön tekoja huomisen hyväksi. Yhteiskuntavastuun raportti 2004*.
Maa- ja metsätalousministeriö. *Maa- ja metsätalousministeriön toimintakertomus 2004*.
Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry. *MTK Vuosikertomus 2004*.
Nestlé S.A. *The Nestlé Sustainability Review 2002*.
Päivittäistavarakauppa ry. *Päivittäistavarakauppa ja ympäristö. Katsaus päivittäistavarakaupan ympäristövaikutuksiin vuonna 2003*.
Raisio Oyj. *Yritysvastuuraportti 2004*.
Rakennusteollisuus. *Yhteiskuntavastuu rakennusteollisuudessa (2003)*.
Saarioinen Oy. *Vuosikertomus 2004*.
SOK. *S-ryhmän vastuullisuusraportti 2004*.
SOK. *Yhdessä eteenpäin – 100 vuotta vastuullisuutta. S-ryhmän vastuullisuusraportti 2003*.
Stockmann Oyj. *Vuosikertomus 2004*.
Tradeka-yhtymä. *Vuosikertomus 2003*.
Unilever PLC. *Environmental Report. Listening, learning, update on progress 2003*.
Unilever PLC. *Summary Social Review. Listening, learning, update on progress 2003*.

Vaasan & Vaasan Oy. *Yhteiskuntavastuuraportti 2003.*

Vaasan & Vaasan Oy. *Yhteiskuntavastuuraportti 2004.*

Valio Oy. *Valion vastuu hyvinvoinnista. Yhteiskuntavastuuraportti 2003.*

Valio Oy. *Valion vastuu hyvinvoinnista. Yhteiskuntavastuuraportti ja vuosikertomus 2004.*

Lehtiartikkelit ja tiedotteet

FIBS – Lehti yritysten yhteiskuntavastuusta 1/2005, Rantakari Riikka.
Yritysjohto on entistä kiinnostuneempi yhteiskuntavastuusta.

Helsingin Sanomat 9.3.2005, Haltsonen Irina. *Reilu kuluttaminen on vaikea laji.*

Kaupantekijä 2/2005. *Vastuullisesta toiminnasta hyvinvointia kaikille sidosryhmille.*

Koelypsy, kesäkuu 2005, Kuisma Jouko. *Vastuuta pakettiin.*

Kuluttajauutiset 02/05, kesäkuu 2005, Rahkonen Susanna. *Yrityksen yhteiskuntavastuu ja kuluttajan eettiset valinnat.*

Laatunen – Elintarviketalouden laatustrategian uutiskirje, 5/2005. *Hyvä suomalainen toimintatapa kansallisen laatutyön perustaksi.*

Maaseudun Tulevaisuus 1.6.1005, Taipale Tiina. *Suomalaistilat hoitavat hyvin ympäristöään ja eläimiään. Karjatilan ympäristömittari tarjoaa työvälineen kehittää toimintaa.*

Suomen Kuluttajaliitto ry julkaisi Kuluttajan Käsikirjan. <http://www.kuluttajaliitto.fi>. Luettu 30.8.2005.

Vaasan & Vaasan. *Sidosryhmätiedote 2/2005.* Yhteiskuntavastuu. <http://www.vaasan.com>. Luettu 20.6.2005.

Ympäristö ja Terveys-lehti 9:2004, 35 vsk., Kurppa Sirpa. *Ympäristö- ja yhteiskuntavastuu maa- ja elintarviketalouden näkökulmasta.*

Ympäristömerkki ensimmäistä kertaa vähittäiskaupalle. <http://www.finfood.fi>. Luettu 19.8.2005.

Liite 1.

Yhteiskuntavastuuselvitykseen osallistuneet

Vuonna 2005 elintarvikeketjun yhteiskuntavastuuselvitystä varten haastatellut

- Tiedottaja **Anna Bjarland**, Stockmann Oyj
- Ympäristöpäällikkö **Juhani Ilmola**, SOK
- Kehitysjohtaja **Jouko Kuisma**, Kesko Oyj
- Viestintäpäällikkö **Seija Luomanperä**, Kemira GrowHow Oyj
- Järjestöpäällikkö **Ilkka Nieminen**, Päivittäistavarakauppayhdistys ry (PTY)
- Tiedotuspäällikkö **Leena Packalen**, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry (MTK)
- Ympäristöpäällikkö **Maritta Punta**, Raisio Oyj
- Elintarvikeasiantuntija **Riitta Tainio**, Suomen Kuluttajaliitto ry
- Product stewardship -päällikkö **Soili Ylisuutari**, Kemira GrowHow Oyj

Lisäksi selvitystä ovat kommentoineet Elintarviketeollisuusliiton (ETL) ympäristö- ja viestintätoimikuntien jäsenet. Selvitystyön ohjauksesta on vastannut toimialapäällikkö Maija Peltola Elintarviketeollisuusliitosta.

Elintarviketeollisuusliitto ry

PL 115 (Pasilankatu 2)
00241 Helsinki

Puh. (09) 148 871
Faksi (09) 1488 7201

info@etl.fi
www.etl.fi